

RATSIONALIST

KULTUURPOLIITILINE KUUKIRI

*Uusveik
10. X. 33.*

SISU:

L. Anvelt.	Joovastusest tões ja vales.
MN.	S. Freud tuleriidal.
Arm. Koik.	Ülikool ja kirikutegelaste ettevalmistamine.
H. Veicker.	Alkoholismist.
M. Laosson.	Märtrite ja inkviitorite huviühing.
	Horisondilt.

Nr. **6**

OKTOOBER

1933

RATSIONALIST

Tellimishind: 1 kuud — 35 s.,
2 kuud — 70 s., 3 kuud — 1 kr.,
6 kuud — 2 kr.

Ilmub 1 kord kuus.
Toimetuse aadr.: Tartu, Tööstuse t. 13, 16.

Tellimisi võtavad
vastu pääle toimetuse
kõik postiasutised.

Nr. 6

Oktoober

1933

Joovastusest tões ja vales.

Leo Anvelt.

Võib-olla raputab mõni lugeja pääd, lugedes alljärgnevat ning arvab, et on pisut paradoksaalne leida „Ratsionalisti“-nimisest ajakirjast ridu, mis kõlavad kui joovastuse apoloogia. Ja ometi ei tähenda see mingit muudatust ajakirja suunas. Me pole iial tahtnud teha mõtlemisest ainutähtsat elutegurit, kõnelemata sellest, nagu võiks kogemusest mitte hooliva mõtlemise abil luua ideaalseid elamisnorme. Ratsionalism selles mõttes kuulub filosoofia ajaloo ületatud ühekülgsuste hulka. Meid huvitab ainult, et inimene ei pruugiks vägistada oma loomulikku mõistust kogemuse analüüsil ja järelduste tegemisel siit, et mõistus tohiks siin teosteda vabalt ning aidata inimesel vabaneda kõigest sellest paistelisest ja korraldamatust, mis takistab tal olla õnnelik, s. o. sobiv kaasinimene. Me ei arva, et mõtleval suhtumine maailma peaks tegema ta vastikuks, me ei usu, et tunnetus peaks tooma endaga tühimuse. See on ori, kes ainult võõrast ja salapärast pühaks peab, aga tuttavasse ning lähedasse suhtub külma üleolekuga või pettumustundega. Individuaalpsühholoogia, teadus, millele ta vastased sageli heidavad ette liigsuurt ratsionalismi, aitab ületada sellist üleolevat suhtumisviisi kõigesse tuttavasse. Ta avastab siin alaväärsusetundest kasvanud võimu- iha, mis täitmatus apluses aina saavutamatu ihkab, aga kõik saavutatut jalge alla tallab. Ja kui teha seda selgeks asjaosalisele, siis kaob vastav sümptoom ning inimene saab vabaks armastama ka mõistetavat.

Muide, me ei väida sugugi, et kõik peaks olema tunnetatav või nagu peaks vihkama tunnetamatut. Mõistus, kes meile näitab varitsevaid hädadohte, aitab meid leiutada ka vahendeid nende ületamiseks või meid vähemalt lepitada paratamatuga kui miski seda tõesti on. Ainult hingelt haigele inimesele pakub mõistus vaid ettekäandeid selleks, et hävitada elu endas või teistes, hingelt tervel inimesel aitab ta aga hoida ja korraldada elu kui hingeelu bioloogilist alust ning arvatavasti vältimatut eeltingimust. Leidub inimesi, kes tarvitavad kirjutamisoskust vekslivõlt-

simiseks. Kas peaks seepärast loobuma üldse kirjutama õpetamast? Nii arad me vist ei ole. Ja kuigi vahel näeme, et väga intelligentset inimesed on kurjad, siis võime me ikkagi oletada kuski suurt lünka nende teadmistes. Juba Sokrates teadis, et ainult teadmise poolikuses on inimesed halvad kaasnimised ja tänapäeval kinnitavad seda väidet ikka ja ikka jälle individuaalpsühholoogiaga tuttavad kasvatajad ja arstid oma kogemuste põhjal. Kui inimene õpib läbi nägema ennast ja oma alateadlikke teotsemisviise, siis kogeb ta, et igasugune kaasinimeste kulul laiutav võimuvägi on ainult suure alaväärsusetunde teine pool, siis teda ei rahulda enam saavutised selles suunas ning ta hakkab otsima lepitust ja koostööd ümbrusega, kelle vastu ta enne oli ikka võitlus seisundis, ikka teistest parem ja üle olla tahtmise positsioonis. Aga selliseks endakorrigeerimiseks on vaja teha inimesele palju puhtintellektuaalset selgitustööd. Jällegi on vältimatu mõistust. Konfliktide kaotamine täiesti ilma mõistuse abita — seda meetodit puhtal kujul — tarvitavad ainult szizofreensed hullud oma haiguse viimases staadiumis. Aga see on ju paisteline tee nii õndsaks saada ja ometi hukkuda. Reaalsusepäraseiks konfliktide lahendusteks on vaja mõistust, nii mõtlemises kui ka intuitsioonis avalduvat mõistust; ta jääb siin üheks vältimatuks teguriks, kuigi mitte ainsaks.

Nii ei vii õige mõtlemine mitte õilsate tunnete hävimisele ning hingelisse ummikusse, vaid ta viib säält välja. Kui selgus meid ümbritseva suhtes muutub paratamatuseks, siis vast leiavad meie tunded oma õige koha ning tahe oma ülesanded. Tunnetuse kasvamisega muutub aina kallimaks meile mõistetav meie naabris. Kui hakatakse kogema oma teotsemiste tõelikke tagamõtteid ning põhjuseid, siis langevad küll säravatele valedel ehitunud tundelossid kokku oma tühjusse, aga inimese elamusküllus kandub paisteliselt üle ehtsale. Kui vale on tehtud liig läbipaistvalt valeks; kui võltsideaalide konsekventsipudedust on näidatud liig selgelt, siis peaks pöörduma ära siit inimeste armastus ning kiinduma ehtsamasse, sageli vist sellesse, mis meile vaimlistele narkomaanidele tundub praegu liigtähtsusetu ja lihtis.

Aga tulgem ometi kord teema juurde sellest laialivalgunud eelmärkusest! Teatavasti satuvad inimesed joovastusse väga mitmesuguseil põhjusil: on joovastus alkoholist, on joovastus muusikast, on joovastus lahenduse leidmise ja käega löömise rõõmust, on joovastus armastusest, on joovastus vihast jne. jne. Ning oma korda võib mõni joovastuselamus muusikast olla väga erinev mõnest teisest muusikast joobumisest ning samuti on lugu ju ka igasuguste muude joovastusliikidega. Me ei taha siin jälgida kõiki neid võimalikke põhjuseid, mis tekitavad või mille abil tekitatakse joovastust, vaid püüame leida üldisemaid joovastuselamuste liike. Siin tuleb meile appi individuaalpsühholoog *Georg*

Klatt. Inspireerituna mõningaist *Nietzsche* mõttekäigest jagab *Klatt* joovastused nende psüühiliste tekkimiseelduste järgi kahte päälliiki: joovastus „hinge küllusest“ või „hinge tühjusest“. „Inimene kogeb joovastust kas sellise olukorrana, mis oma õnnistavat ja isiksusttõstvat mõju kiirgab ka igapäevsusse. Või, teda ümbritseb joovastuse hajudes tõelikkus nagu tühi kõrb... Esi- mesel korral ei ole vastuolu joovastuse ja igapäevse olukorra vahel vaid astmevahe, joovastus on ainult olukord, kus on tugev- nenud see jõud, mis ka igapäevale jagab oma küllusest. See- päraselt vaatab ka sellisest joovastusest õnnistatu tänulikkusega tagasi talle. Teisel juhul on joovastus tema kogejale teiseks maailmaks; ta kogeb teda kui teiseti olemist. Kui ta tagasi heidetakse sellest joovastuse maailmast tõelikkusse, siis tunneb ta end riisutuna, vaeseks tehtuna, taevakõrgustest allapaisatuna... Kord on joovastus põgenemine teiseti olemissse, endast vabanemise igatsuse täitumine, kord jälle inimene loobub oma minast, et teda seda tugevamalt ja rikkalikumalt taasleida.“ Või nagu *Nietzsche* kes vahel ‚vist kogemata‘ liig füsioloogiliselt väljendub, ütleb: „On kaks joovastuse lähtepunkti: elu ülisuur küllus ning haigla- selt toidetud aju seisund.“ Ning nii nagu *Nietzsche* kunstiteoste hindamisel igal juhul tahaks küsida „kas on siin nälg või küllus loovaks muutunud?“ nii võiks küsida ka joovastuse puhul, kas on ta sündinud tõelikkuse sütitatud õnnetundest või ahastusest tõe- likkuse ees ja pagemisest erutavatesse valedesse.

Joovastus hingelisest küllusest on *Klatti* arvates suurimal mää- ral eluedendav tegur; joovastus aga, mis on sündinud ihast tõelik- kuse-võõra teiseti olemissse järgi eemaldab inimese ikka enam ja enam reaalsusest ja elust, õõnestab ta sisemiselt, on elule hädaohtlik. Inimese suhtumine joovastusse on otse ta hingelise tervise tunnu- seks, sest „terve inimene kogeb tänulikult joovastust, kui mingit tema normaalse elamuse joonel lebavat tõusu, ta tunneb õnnestu- nult kõrgemal määral kui igapäevsusel oma seotlust ühiskonnaga, kõiksusega. Aga ta ei ole sõltuv joovastusest. Inimene aga, keda ebamugavus ajab otsima joovastust, on täiesti olenev joovas- tusest kui erandolukorrast, talle on teda vaja, et taluda elu, et mitte hoopis meeleheitel jätta.“

Klatt on kitsi tooma illustratsioone nende joovastusliikide kohta, ning on ju tõsi, et need mõlemad joovastusliigid võivad väljenduda äravahetamiseni sarnaselt. Igal juhul oleks vaja põhjalikku analüüsi, et otsustada, kumba liiki joovastusega on tegemist ja kui nende ridade kirjutaja katsub siin tuua mõne näite, siis nad ei pruugi olla alati nii, küll aga vähemalt enamasti. On vististi joovastus hingeküllusest, kui paranev haige jalutab esma- kordselt kevadises maastikus ning tundes enda kasvavaid jõude ning aimates ärkava looduse omi, satub õndsasse tänulikkuse- tundesse olgu elukõiksuse, olgu Jumala vastu (see on ju lõppeks maailmavaate küsimus). Kui armastajad tõesti leiavad üksteise

ning mitte ei loo üksikest ainult illusioone tõelikkuse magustamiseks, kui lahkarmistel olnud avastavad lahenduse, kui uurija mõtete ees hakkab lahti kooruma tõe ning ta sääلمان satub vaimustusse, siis on siin vist tegu joovastusega hinge küllusest. Kui aga inimesed, kes pole osanud korraldada ühiskondlikus vaimus oma elu, kes kannatavad individuaalegoismide kestvat võitlust, julgemata tuua seda väikest ohvrit, mis on vaja koostööks, satuvad ajutisse vaimustusse mõnest pateetilisest sõnaseadjast, põhjendamatus ja salapärasuse müstikasse looritud „suurest juhust“, siis see küll näib olevat joovastus hingetühjusest, niivõrra kui see vaimustus baseerub ainult usule varjatud suurusel ning mitte veendud olemises juhi kavatsuste korrast. Kui palju pseudoühiskondlust ei käratse igasuguste koondiste siltide all, kes oma lipule kirjutanud küll ühiskasu, aga keda hääkki tegema ajab ainult tahe üleolekut leida, parem olla, välja tõstuda. Ka siin on palju illusoorset kistud vaimustust hingetühjusest, nagu ümbruse sidemeist pool irdunud inimeste pühapäevses jumalikkude sukeldumiseski. Aga sageli on palju enam tõsist ühiskondlust mõne vanaema hinges, kes asjalikult ja vaikselt sügisesest metsast hagu korjab, et oma jooksvahaigele taadile pisut soojemat tuba kütta.

Kui ummikusse sattunud inimene „tuleb“ viimses hingehädas ja elukitsikuses kiriku jumala juurde, lämmatades tuhat õigustatud kahtlust ning lastes end uinutada korduvaist sugestioonest ja autosugestioonest, ning kui ta siis võimatus elusituatsioonis ahmib taevakujutelmil, siis on siin tegemist joovastusega hingetühjusest, kuigi vahest kasulikuga lähemaks ajaks. Kui keegi oma alaväärsusetunnetest pangeb viinajoovastuse kõikvõimsusse, kui mõni tegelane, kes pole selgusel oma sihtides, joovastub oma sõnade pateetilisest, aga korratust küllusest või hetkeks sugereeritava massi kiidulärmist, siis ka siin on tegu küll joovastusega hingetühjusest.

Kindlasti on joovastus hingetühjusest ja hingelisest küllusest sageli väga sarnased ning on vaja põhjalikku situatsiooni analüüsi sageli, et öelda, kummaga on tegemist. Ei saa näiteks öelda, et igasugune alkoholi tarvitamise juures esinev joovastus oleks joovastus hingelisest tühjusest. Enamasti küll, eriti alkoholi „paratamatuseks“ muutunud tarvitamise korral on alkoholi joovastuse puhul tegu joovastusega hingelisest tühjusest. Vahel siiski, eriti seltskonnas, näib alkohol ainult aitavat vallandada ja alla kriipsutada nii kui nii tekkimisel olevat joovastust hingelisest küllusest. See võib juurduda näiteks kas koosolijate häämeel üksteisest, mõnest kaunist ühisest elamusest jne. Aga kuna seltskonna varieerlikud harjumused ja konventsioonid on otse kui röövinud paljudelt inimesilt julguse olla kaine päaga tõesti vabalt röömsad, siis, nii imelik kui see ka ei näi, tarvitatakse alkoholi oma röömu õigustamiseks üldsuse silmis. Aga muidugi pole siin tegemist alkoholi joovastusega selle sõna puhtas mõttes. (Järgneb.)

S. Freud tuleriidal.

MN

„Ratsionalisti“ neljandas numbris kirjutas prof. Tennmann endise haridusministri Jüri Annussoni muutumisest kirikuvastasest usklikuks. Olles teadlikud selle väite mittetõepärasuses, jätsime ta tookord ümberlökkamata lihtsalt põhjusel, et see väide midagi ei tõesta, kui ta ka tõe vastu. Kas tõik, et paljud karsklased hiljem hakkavad jooma, tõestab alkoholi väärtuslikkust?! Samavähe, kui asjaolu, et ka voruslikem neitsi võib end hakata müüma, tõestab prostitutsiooni kultuurilikkust, samavähe võib kirikuvastase muutumine baptistiks kummutada „Ratsionalisti“ väiteid ja tõestada ristiusu väärtuslikkust. Haiguse eest, samuti närvihäirete eest pole keegi kaitstud ja on tihti juhtunud, et surmaeelses agoonias, kui haiglane neurootiline hirm vallutab inimese, ka ausameelseim pagan sonib ja karjub jumala nime. J. Annusson on pidanud siiski vajalikuks ajakirjanduses vastata ja kirjutab („Päevaleht“, „Vaba Maa“ j. m.) muuseas järgmist:

„Kolmandaks, nõnda ütelda teaduse huvides, ei oleks soovitav minu „pöördumist“ tarvitada asitõestusena ja põhjendusena tähtsais vaidlusis. Näiteks leian, et mu hea sõber prof. Tennmann on „Ratsionalistis“ soovi avaldanud, et usku eitavate isikute käsi peaks samuti käima „nagu J. Annussonil, kes võitles aastaid kõige kirikliku-usuliku vastu ja lõpetas baptisti kogudusse astumisega Ameerikas.“ Saadud andmete alusel on kiriklis ringkonnis katsutud ka mitmel teisel juhusel minu „pöördumisest“ kapitali lüüa.

Asjast huvitatute pettumiseks pean siinkohal teatama, et kogu sel lool igasugune alus puudub. Mina ei ole kavatsenud astuda mingi kiriku liikmeks, ei ole selleks kellelegi vastavat soovi avaldanud ega pole ka tegelikult ühegi koguduse liikmeks hakanud. Ka pole ma olnud ühegi koguduse hingekarjane ega ole seda ka praegu.

Sõber Tennmannile tuletaksin meelde, et psühhoanalüüs on katseline teadus, mille tulemusi ei saavutata kuulujuttudest, vaid neid ammutatakse täpsest vaatlemisest ja uurimisest. Kahjatsen, et osutusin ebasoodsaks katsejäneseks, mille tagajärjel tal tuleks kas teooriat muuta või uusi põhjendusi otsida. Edaspidiste äparduste ärahoidmiseks oleks kasulikum opereerida metafüüsilise materjaliga, mille vastu ei saaks kõnelda rohkem kui poolt. Siis kui faktid ei peaks sobima teooriaga, võiks ühes Hegeliga ütelda: Seda pahem faktidele!“

Peame tähendama, et hr. Tennmann võrreldes tema usuteadlastest kaaslastega siiski küllalt hästi oskab orienteeruda faktide ja katselise teaduse keskel. Teistele usuteadlastele on teaduslik mõtlemisviis täiesti võõras ja darvinism ühes psühhoanalüüsiga on

neile „labane materialism“. Üldiselt katsuvad tänapäev ka õigeusklikemad pastorid hoiduda kokkupõrkest Darvini evolutsiooni õpetusega. Seda õpetust rünnatakse küll endiselt, moonutatakse sihilikult, meie hariduspoliitika juhtide lahke loaga arvustusvõimetu kuulajaskonna ees usuõpetuse- ja leeritundides, ent ametlikult katsub kirik varjata vastuolu teaduse ja ristiusu vahel. Darwin oli küll kahjulik ja hädaohtlik kristlusele, ent ta jättis temale siiski veel hingamisruumi: psühholoogia oli nimelt Darvini ajal lapsekingis, eksperimentaalsete faktide, katseliste andmete vähesus ja vastavate süstemaatiliste eeltööde puudus ei võimaldanud täiesti valgustada seda ala, mida nimetatakse hingeaks. Ning sel valgustamata tumedal kohal võis endiselt peremehetseda-võimutseda kirik, kes hinge pidas endiselt oma monopoliks.

Viimase 50 aasta jooksul on psühholoogide, sotsioloogide, etnoloogide ja eriti arstiteadlaste töö täitnud ka selle tühiku, kus seni lopsakaid ja mürgiseid õisi ajas kristlik teoloogia-metafüüsika ja omavolitses pastori „hingepäästja“: Freud ja Adler on ajaloolis-geneetilise darvinismi vaatlusviisi laiendanud ja toonud hingeteadusse, on arengu-teooria rakendanud tulemusrikkalt ka hingeelu nähetele. Nad on tõestanud, et samuti nagu inimese keha on arengu produkt, samuti on seda ka tema vaimline mina, „hing“, mis on kujunenud kogu liigi eluvõitluses ja millele individuaalse pitseri vajutab lapsepõlv. Psühhoanalüüs on darvinismi loogiline järelis. Kes eitab Freudi, Adleri, peab eitama ka Darvini. Kui Nietzsche tegi darvinismist antikristlikke järelisi ainult oma psühholoogilise läbinägevuse ja halastamatu loogika abil, siis ei evinud tema järelised süstemaatilist katselist tõestust. Viimane asjaolu pidurdas tema poolt ristiusu suhtes antud otsuse tunnustamist ja paljud „asjatundjad“ on iseteadvalt ja rõõmsalt rutanud selle geniaalse Baaseli paralüütiku õpetust tunnustama vananenuks. Ent Nietzsche seisukohad ristiusu suhtes kooskõlastuvad täiel määral nende tulemustega, milledele toob süstemaatiline katseline uurimisviis individuaalpsühholoogias ja psühhoanalüüsis.

Kuna need mõlemad psühholoogilised meetodid liig järsult kummutavad seni vankumatuiks peetud tõekspidamisi ja puudutavad inimese õrnemaid ja vālusamaid kohti, siis võib tihti kuulda lauseid: „Mina psühhoanalüüsi ei poolda. See on kõik teooria jne.“ Samad arvustajad vihastavad aga, kui neile vastuseks seletada, et mina ei p o o l d a magnetismi, virmalisi, gravitatsiooni teooriat või Newtoni binoomi. Samavāhe kui vajavad sellist „pooldamist“ rāndlindude lend, päikesevarjutus ja teised faktid, samavāhe vajab seda ka psühhoanalüüs. Kuid paljud pole teadlikud, et psühhoanalüüs on katseline teadus, mis on loodud arstide poolt. Seda mitte-teadmatust kasutavad muuseas ka meie usuteadlased. Nimelt on „Ratsionalisti“ ja freudiaanlaste vastu Akadeemilise Usutead-

laste Seltsi poolt antud välja brošüür ¹⁾, kus lööksõnade tules kogu Freudi õpetus põletatakse kuni alusteni.

See brošüür on kirjutatud niivõrd ebateaduslikult, et ta sisulisi vastuväiteid üldse ei vääri. Freudi õpetus on, kas sihilikult või mittetundmise tõttu, refereeritud moonutatult ja valesti. Toome mõningad laused stiili näideteks. „Ödipuskompleksiga Freud muudab lapsed perverseteks, sest infantiilne seksuaalteet on „perversne“ (lhk. 8). Freud on „julge ja jultunud seikleja etnoloogia vallas“ (lhk. 11) ja „S. Freudi „Totem ja Tabu“ ning „Ratsionalisti“ vastavad kirjutised on väärtusetud, eksivad, seksuaalsed visioonid“ (lhk. 10) ning psühhoanalüüs on „vaid tõestamatu, halastamatu ja toores luule“ (lhk. 8). „Vaimsetest kultuurväärtustest omab religioon esimese koha, andes inimesele parimaid mõtteid, kõrgeima sihi, luues elu, Jumala ja igaviku väärtuse“ . . . „Kuhu viib meid psühhoanalüütiline ilmavaade ja elusuhtumine? Moraalsele, kultuursele ja usulisele hävingule — täielikule bankrotile.“

Eriti vihane on temperamentne naisautor ödipuskompleksile — „ödipuskompleks on reaalsuseta legend“ (lhk. 11). Et ka ilma ödipuskompleksita ristiusu positsioonid kindlamaks ei muutu, selles võib H. Kasak veenduda lugedes artikleid „Ristiusk kui tapmisrefleks“ ja „Ristiusk kui seksuaalkompleks“, kus on hoidutud keerulisemast Freudi terminoloogiast ja psühhoanalüütilist meetodit osalt täiesti ignoreeritud. Samuti kukub sisse H. Kasak arvates, et „Lapse seksuaalteedi ümberlökkamisega ei saaks religiooni milgil viisil neuroosina tõestada“ (lhk. 8) — et seda saab ka A. Adleri individuaalpsühholoogia abil, selles võib oponent veenduda lugedes selle ajakirja viiendat numbrit.

Pole mõtet pikemalt peatuda H. Kasaku artikli sisu juures, samuti jätame kõrvale küsimuse, millise karuteene ta oma „teadusliku“ tööga osutab eesti akadeemilise naise hääle nimele. Seda brošüüri võime soovitada igale, kes soovib tutvuda kristlaste võilusmeetoditega, ent eriti väärtuslik on see töö meie usuteaduskonna taseme näitajana. Teades, millised on suhted Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ja usuteaduskonna vahel, võime öelda, et Usuteaduslik Ajakiri on usuteaduskonna poolametlik häälekandja ja avaldades selles häälekandjas H. Kasaku artikli tunnustab usuteaduskond end solidaarseks selle artikli uperpallitavate mõttekäikudega. Kõik see tohiks õigustada veel kord tähelepanu-juhtimist usuteaduskonna mentaliteedile ja teaduslikule tasemele ja tema sulgemise nõudmist. Kui mõnikümmend protsenti luterlasi võivad nõuda teaduskonna püsimummist, mille erialaks on skolastiline dialektika, siis on sotsialistid õigustatud nõudma ka marksistliku dialektika õppe-oolide asutamist.

¹⁾ Hilda Kasak (mag. phil. et stud. theol.). „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilmavaade. Tartus, 1933. Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetisi. Sama töö on ilmunud ka Usuteaduslises Ajakirjas nr. 1.

Ülikool ja kirikutegelaste ettevalmistamine.

Arm. Koik.

Omaaegse hariduspoliitilise eksisammu põhjustatuna ülikoolil lasub kohustus, teadusliku töö kõrval, ühele teadusvaenlikule eriorganisatsioonile, kirikule, tegelaste ettevalmistamine. Hariduspoliitilise eksisammu, mille tagajärjel kirikutegelaste ettevalmistamine tehti ülesandeks ülikoolile, põhjustasid päämist järgmised asjaolud: kiriku võimuaegadest päritoleva ajaloolise traditsiooni jälgimine, mille järele kirikutegelasi ette valmistati ülikoolis; ristiusu dogmade väärhindamine teaduseks; kriitilise kaalutluseta läänemaid matkimine; poliitikute ja kirikutegelaste kokkulepe vastastikuse isikliku, partei ja kihi kasude ning kirikutegelaste huvide alusel; kirikutegelastele juhtivate kohtade usaldamine hariduspoliitilisel alal üldse ja ülikooli algpäevil ülikooli korraldamise ja organiseerimise andmine usklikke ja kirikutegelaste meelevalda ja paljude juhtivate poliitikute ja kirikutegelaste juba üliõpilase põlvest päritolevate sõprussidemete põhjustatud üksteisele vastutulek. Pääle mainitud asjaolude aitasid kaasa usuteaduskonna ülikooli jätmiseks rahva teadmatusest johtuv leplikkus ja ükskõikne sallivus kirikust ja usust põhjustatud pahedele ja kiriku poolt sajandite kestel rahvasse istutatud arusaamine neist pahedest kui ülimatest hüvedest ja vourustest ning kiriku poolt sisendatud arvamine ristiusu ja eetika samasusest. Ka mõnede poliitikute tsaristlikust epohhist päritud arusaamine rahvast, kui ülemeelikute indiviidide kogust, keda peab taltututama, mõjutas selliselt mõtlejaid kaitsma seadusandlike aktide puhul — rahvast noomimiste, manitsemiste ja põrguga ähvardamiste abil taltsutajat — kirikut kui abilist rahva „vaoshoidmisel“ minevikus ja tulevikus. Nii on kirikutegelaste ettevalmistamine tehtud kohuseks ülikoolile ei teaduslikel, ei kultuurilisel, ei ühiskondlikel motiivil, kuid juhuslikel väärpõhjusil.

Eelmainitud kohustise täitmine ülikooli poolt on vastuolus ülikooli sihi ja otstarbega, sest ülikooli tegevus peab olema teaduslik ja kultuuriline, kiriku kui usuorgani tegevus ja põhimõtted on teaduse ja kultuuri edu takistavad ning teadust ja teaduste päämist alust, mõistust, eitavad. Et kergem oleks teaduse vastu võidelda, siis kirik teaduskonna nimetuse taha pugununa laseb usuteaduskonna nimetuse all ja seaduse soodustusel kiriku tähtsaimal organil, kirikutegelaste ettevalmistamise asutisel, eksisteerida ülikooli juures. Nii on kirik teinud osa ülikoolist enese filiaaliks ja jätkab teadusevaenlikku tegevust teaduste staabis, ülikoolis. Lastes ülikoolil ette valmistada teadusevaenlikke kiriklasi, kirik on rakendanud

osa ülikooli energiat ülikooli enese ja teaduste vastu. Rahva enamiku (kiriku liikmeiks on vaid väike murdosa rahvast) on kirik vastu selle tahtmist ja rahva südametunnistust vägistas rakendanud maksude kujul, ülikooli kaudu ja arvel luterliku kiriku kasuks kulutusi tegema.

Usk on põhiolemuselt neuroosi ja puuduliku mõtlemise produkt. Usuline maailmavaade (siin on päämiselt mõeldud ristiuske) on elu ja eluhüvesid eitav, reaalselt elu (usklike žaragoonis maiset elu) alavääristav, ülesehitavat tööd ja teadust eitav. Ristiusu vormiline esitaja ja usklike koonduspunkt on kirik. Kirikusse on pääle neurootikute ja puudulikult mõtlejate koondunud silmakirjatsejaid, traditsioonitsejaid ja neid, kes on huvitatud rituaalseist tseremooniaist kui teatri etendusist.

On arusaadav, et usku, mille on loonud neurootikud ja primitiivselt mõtlejad, samavähe kui sonija kõnet, võib nimetada teaduseks. Sellep. ei või ka ülikooli juures asuvat kirikutegelaste ettevalmistamise asutist nimetada teaduskonnaks ega võimaldada talle asukohta ülikooli juures. Silmakirjatsejate ja kahjulike traditsioonide jätkajate eest hoolitsemine, nende organisatsioonide tegelasi ette valmistades, ei tohi olla samuti ülikooli ülesandeks. Mis puutub aga kiriku pakutavasse lavatendussisse — rituaalsetisse tseremooniaisse — siis need ei kannata välja mingisugust kriitikat. Nii ka kirikutegelaste kui lavajõudude ettevalmistamine ei ole lubatav ülikoolis ega rahva kulul. Päälegi teotsevad meil lavategelaste ettevalmistamiseks teatrikoolid, mis valmistavad, kunstiliselt seisukohalt lähtudes, võrratult paremaid näitlejaid kui suudavad seda olla ülikooli juures asuvas kirikutegelaste koolis, aga rahva kulul, ettevalmistatud pastorid.

Viimastel aegadel kiriklased taotleavad kaitsta ristiusku päämiselt kui ainuvõimalikku ja ainuõiget eetilist distsipliini. Eetilisena distsipliinina ristiusku väärtuseks hinnata on väga raske, õigemini võimata, kuna ta ideoloogia on segane ja dogmad üksteisele vastukäivad, tihti tervet, ilusat, jõulist eitavad, tasumisviha, mõttetuid kannatusi, eesmärgita keeldumusi ülistavad, elu viletsusi ja alaväärsuse tunnet süvendavad. Niigi kirikutegelaste ettevalmistamine ülikoolis, lähtudes eetiliselt vaatesektorilt, ei tohi olla lubatav.

Ülikooli usuteaduskonna kaudu kirik juhib loovatelt aladelt palju inimenergiat ühiskondlikult kahjulikule tegevusele, sest pääle ülikooli lõpetamist, usuteaduskonna poolt ettevalmistatud kiriklased teadlikult või mitteteadlikult — levitavad neuroose, teaduse ja mõistuse vaenlikkust ning eluhüvede eitamist, toetades sellise tegevusega maailmavaadet, mis on vaenlik tervele inimesele ning kultuurilisele, majanduslikule ja sotsiaalsele edule.

Üks seaduste päämisi ülesandeid on: kaitsta kodanikke ühiskondlike kahjurite vastu. Poliitiliste kombinatsioonidega ja kirjutise alul mainitud asjaolude abil on läinud korda kiriklastel viia ülikooli seadusse kodanike kaitse huvile vastukäiv punkt, soodustav kahjurite tegevust, kohustades kõrgeimat kooli kahjureid tegevuseks ette valmistama, võimaldades kahjurite ettevalmistajaile ühtlasi palga. Kahjurite ettevalmistamiseks tarvilikud summad aga saadakse riigivõimu ja seaduste abil kodanikelt, ka neilt kodanikelt, kes selge ja terve mõistuse tõttu ei saa nõustuda usuliikumisega, kiriku ja vaimulike tegevusega. Nii ülikooli seaduse tõttu, mis võimaldab kiriku osakonnal eksisteerimise ülikooli juures ja kulutusi sellele erilaadsele kiriku filiaalile, on muudetud kõik riigile tulusid hankivad seadused ühiskondlikult kahjulikeks ja ebaõiglasteks, niipalju kui neid seadusi kasutatakse kahjulikule tegevusele, ülikooli juures asuvale kirikutegelaste koolile, summade hankimisel. Juhtivate kiriklaste ettevalmistajaile palga maksmine on: kahjurite abistamine, mis peaks olema seadusega keelatud ja karistatav ning ülekoos mitteusklikele, kuna mittekiriklastelt seaduslikul alusel kasseeritavate maksudega mittekiriklased on kohustatud hankima töötades silmakirjatsejatest, neurootikust jne. oma, s. t. tervemõistuseliste inimeste, vaenlaste ettevalmistajaile ülespidamise, olles nii seadusega sunnitud neuroosi, silmakirjatsemist või traditsiooni põdeva rahva kirikliku väikese osa ja usuhaigust süvendavate haigete ning teesklevate kõrgemate kiriklike juhtide sulasteks.

Kuna kirikutegelaste kooli sissetoomise ülikooli on põhjustanud juhuslikud väärpõhjused ja et samadel asjaoludel püsib see asutis ülikoolis ja et sama asutist ideoloogilis-poliitiliselt kandeid baas — religioon, kirik ja kirikutegelased — moodustavad teaduste, kultuuri, sotsiaalse ja eetilise edu ning terve mõistuse ja terve inimese vaenulise aktiivse frondi, kui ka asjaolu, et teaduskonnad, mis on teaduskonnad selle sõna tõsisel mõttes, ei saa krediidi vähesuse tõttu tarvilise intensiivsusega töötada — millist asjaolu on mainitud korduvalt ülikooli poolt — ja et teaduskondi ähvardab õppetoolide koondamine, on vajalik usuteaduskonna nime all ülikooli juures eksisteeriva kirikutegelaste kooli kohene likvideerimine.

Nagu teada, kavatseb haridusminister prof. Konik esitada valitsuse kaudu ülikooli seaduse riigikogule, tehnika teaduskonna asutamise eesmärgiga, muutmiseks. Et aga saada summi kavatsetava teaduskonna asutamiseks ja ülevõlpidamiseks ja ka kokkuhoidu riigikassa huvides, kavatsetakse koondada umbes 20 õppetooli. Kuna õppetoolide koondamine ei jäta teaduskondade tegevusele negatiivset mõju avaldamata, siis tuleks igal juhul jätta see kavatus teostamata ja vastavate summade katmiseks tuleks likvideerida nn. usuteadus-

kond. Juhul, kui ülikooli seadus tuleb riigikogus arutusele, peaks riigikogus võetama ka nn. usuteaduskonna, kui ühe eriorganisatsiooni — kiriku — organi likvideerimine otsustamisele. Usuteaduskonna likvideerimise puhul tuleks võtta tühistamisele, kui teisiti pole võimalik, siis seadusandlikul teel, E. V. Tartu Ülikooli usuteaduskonna poolt antud tiitlid ja diplomid, et sellega vabastada ülikool omaaegse hariduspoliitika eksisammu põhjustatud väärkohustise tagajärgede kummitusest, millise väärkohustise järele ülikool peab lubama senini ühe teadusevaenulise eriühingu — kiriku — organil, usuteaduskonnal, anda ülikooli nimel posijatele — käte — vee pääle panijaile õigust ja tunnustust kahjustavaks tegevuseks.

Kuna käesoleva semestri alguseks, nagu haridusministri seletusist nähtub, ülikooli seadust veel muutmiseks ei suudeta esitada, siis teaduskondade, mis teaduskonnad on selle sõna õiges tähenduses, huvides peaks valitsus (et ära hoida neis paljude õppetoolide koondamist) usuteaduskonnas, mis on ainult nime järele teadusk., koondamise äärmise võimaluseni läbi viima, jättes õppetoole vaid niipalju kui on vajalik seaduse vastava osa formaalseks täitmiseks. Ülikooli valitsuses ei tohiks sel juhul hakata domineerima isiklikud motiivid ja ülikooli valitsus peaks kõigiti kaavitama usuteaduskonna likvideerimiseks, aga võimalikult kohe esitama Vab. valitsusele kava usuteaduskonna õppetoolide koondamiseks.

Et usuteaduskonna eksisteerimist ei õigusta ükski moraalne — ühiskondlik tegur, see veel ei luba loota, et riigikogu usuteaduskonna otsustaks sulgeda. Mitmed parteid nii arvukalt ja paljud nende esitajaist võivad olla riigikogus ainult kiriku propaganda abil. Vastutasuks kirikule, eneste positsiooni huvides, nad asuvad kaitsma kiriku huve. Passiivseiks ei jää arvatavasti ka usuteaduskonna õppejõud ja nad koos enese autoriteeti ja mõju-positsiooni mitte kaotada tahtva kirikuga teevad kõik kirikutegelaste kooli ülikoolis säilitamiseks. Seda enam aga peaksid need, kes pole väiklastel kasu eesmärkidel taotlenud riigikogu liikme kohta või juhtivaid ametkohti, tegema kõik küsimuse elustamiseks ja korduvalt riigikogus arutusele võtmiseks kuni ülikooli vabastamiseni, ühe eriühingu, kirikut, teenistusest.

Usuteaduskonna, kui kirikutegelaste kooli likvideerimise küsimuse ülesvõtmine, pooldamine ja otsustamine osutab: kas, kuipalju ja kellel meist, millistel parteidel ja isikutel on kammitsevatest traditsioonidest, isikliku kasu huvidest vaba ja ratsionaalset mõtlemist; palju juletakse otsustada meil iseseisvalt, enne ja matkimata läänemaid ja kes meist on vabanenud minevikus seisuslikult ja varanduslikult üleolnud endiste klassivalitsetajate ja nendega liidusseisnud kiriku poolt sisendatud alaväärsuse tundest.

Usuteaduskonna likvideerimine vabastaks rahva ühest kahjulikuks otstarbeks tehtavast suurest kulutusest ning võimaldaks usuteaduskonna kaudu kirikule antavate summade suunimise kasulikuks tööks ja võtaks ära kirikutegelastelt — kahjureilt kõrgeima teadusautise väärkohustusliku tunnustuse, mille tagajärjel kiriklaste kahjustav mõju väheneks ning vastavalt rahva paranemine kiriklikust neuroosist ja pahe-dest kiireneks ning kultuuriline, eetiline ja sotsiaalne elu muutuks vastavamaks keha- ja vaimutervele inimesele.

Alkoholismist.

Hans Weicker.

Käesolev artikkel on võetud Rahvusvahelisest Individuaalspühholoogilisest Ajakirjast. Avaldame selle tõlke alkoholismi-probleemi selgitamiseks, taotelles ühtlasi individuaalspühholoogilise mõtteviisi levitamist.

Laps ja iga noor inimene taotleb oma loomuliku alaväärsuse tunde kompenseerimiseks enesemaksmapanu — seda taotleb ta esialgselt järeleaimamise kaudu. „Ülal“ olla, „suur“ olla, täiskasvanud olla, see on eesmärk. Mis nüüd noorele täiskasvanu juures eriti silma torkab ja avatleb järele aimama, et täiskasvanule sarnaneda, et vahemaad võimalikult vähendada, see sõltub rahvast, maast, klassist, seisusest, elukutsest. Araablase- või mustlasepoiss leiab kergelt teda ümbritsevate täiskasvanute tegevuses sotsiaalselt soodsa ja soovidele vastava ülesande. Meie juures on olud nii soodsad vaid maal. See on üheks põhjuseks, miks maal vähem närvilisust leidub kui linnas. Tüdrukutel on veel linnas võimalusi emale majapidamises kasulik olla, pojad aga näevad linnas isa tegevusest samavähe kui mitte-midagi. Ja kui mõelda vabrikutöölisele, kuidas kuulevad nende pojad isasid oma töö üle rääkivat! See ei võlu poega otsima võimalusi oma alaväärsuse tunde kompenseerimiseks, tasakaalustamiseks, isa töö alal. Sport on tänapäeva isade-põlve juures vähe hinnas, et sellest võiks väljuda tugev mõju lastele. Aga midagi muud näevad lapsed väiksest päale: nad näevad, kuidas isa ja ema ning vanemad vennad-õed ja pea kõik täiskasvanud igal võimalusel joo vad. Kuidas nad maitsevad õlut või veini, napsi või likööri kõigi mõnu avaldustega ja näevad, kuidas kõik, varemalt vaid kõik mehed, nüüd ka paljud naised, suitsetavad ja kuidas see kõik täiskasvanute juures näib kuuluvat elu juurde nagu igapäevne leib. Nad järeldavad, et see kõik, nende märkide järele, mis täiskasvanud sääljuures ilmutavad, peab olema väga veetlev. Ja veel midagi, need mõlemad, mis kuuluvad „täiskasvanud-olemise“ juurde, on neile, lastele ja

noortele keelatud või ainult vastumeelselt lubatud. See kõik avatleb katsuma. Ei tule ka unustada: noor inimene aimab täiskasvanu juures kõige päält järele seda, mis talle kergemini saavutatav on. Ja mis on, vähemalt Euroopas, kergemini saavutatav, kui sigarett, pabeross, õlu ja naps.

Mis noor inimene lootis, on saavutatud. Et paista täiskasvanuna, ei võinud ta tõesti paremat, kindlamat teenrit ja abimeest leida kui alkohol. Klaas käes, suits hambas, moodis krae, pikad püksid — mille poolest erineb ta veel täiskasvanust? Ja nüüd pääle esimese, teise, kolmanda klaasi ülev meeoleolu, kõrgeloleku, julguse, ülemeelikuse tunne! Millist rolli ta, kõvasti kaasa rääkides, kaasa lärmates, mängib. Kuidas kellner, isegi „härra oober“, jootraha saades tänab. Ja kuidas ta nüüd vaatab tüdrukutele, kus ta muidu nii kartlik on. Kas ei oota kodus ema? Ah mis, ema — teised ju ka ei lähe koju. Jaa, „teised“ — nende ees, eriti suuremate ja ninakamate ees, ei tohi näidata, et ollakse „mammapoeg“, et pää ei kannu. — See meeldiv, enesetunnet nii sangarlikult tõstev trots, ja tõesti „kes iial pole tundnud joovastust, pole tõsine mees“ — tema teab juba, mis asi on joovastus. Meie teame kõik, kuidas see on.

Edasi: just tänapäevsete majanduslike raskuste tõttu on noore inimese, eriti noore proletaarlaste enesetunne surutud maani. Just tänapäev tunnetab ta varsti, et „vaba tööleping“, „vaba konkurents“, „vaba kutsevalik“ on illusioonid, ta tunneb, et ta on degradeeritud orjaks ja üldine ebakindluse ja jõuetuse tunne haarab ka teda. Alkoholis peitub mugav tee alaväärsuse tundest vabanemiseks. See tee, millele tänapäev, eriti Saksamaal, noorsugu sõna tõsisemõttes tõugatakse, kui ta kord juba on leitud, otsitakse ikka uuesti üles. Kas on see rõhutud oleku tunne, kahetsus või hirm töö ees, mure tuleviku pärast või kartus otsustuse ees, ebaõnnestumine või pettumus, hirm inimeste ees või vastikus enese suhtes, mis teda enese silmis teeb alaväärseks ja teda kihutab põgenema halvast meeolust, enesetunnet ja eneseaustust kergitama — ikka viib proovitud tee kergesti tagasi alkoholi juurde. On osake tõsist tõde tuntud sõnus: „Kel on muret, sel on ka napsi.“ Erakordne kergenemise ja mõnu tunne, kogu maailm roosakas ja lilla ja joomar ise kogu selle toreda maailma keskpunkt. Et sama joovastust saavutada, on tarvis järjest suurenevaid alkoholi annuseid, kuni mõnelegi kõrtsitee ja abilaenamane alkoholilt, mis enne oli alaväärsuse tunde tagajärg, saab selle tunde põhjuseks. Omas alkoholiorjuses paistab ta enesele ikka jälle ühe kire põlgusväärse orjana ja et sellest allakiskuvast tundest vabaneda, otsib ta hukutava lohutaja uuesti üles. Kuni lõppeks on moodustunud krooniline alkoholism kliinilises mõttes.

Ammu varem aga, kui kellestki on saanud avalikkuse poolt põlatud „joomahull“, on üks „salajane eluplaan“ teda õpetanud alkoholi abil lahendama ülesandeid mitte küll paremini, küll aga

kergemini. Ka see eluplaan pole kujundunud alkoholi, ümbruskonna alkoholi-kogemuse ja alkoholi-sugestiooni kaasmõjuta. Teadvusetult on see kujunenud. Inimese eesmärk on alati „tahtmine üle olla“, on alati midagi, mis tema enesetundele, võimutahtele paistab „võidukas“. Ent see, kelle eluenergiat on nõrgendanud hiiliv mandumine, keda on kahjustanud esivanemate pidev alkoholi tarvitamine, mille mõjud temale vanemate seemne- ja munaraku kaudu on edasi kandunud, see taotleb eesmärki abiks võttes alkoholi ja selle uimastust. Kõik „mööduv väsimus“, „ainuke juhus“, „vajalik kohtumine sõpradega“, „pole võimalik ära öelda“, „halb meeleolu“ jne. on enamikus vaid kunstlikud vabandused alkoholi-maitsemise õigustamiseks ja taotlevad ei midagi muud, kui kõrvalepõiklemist tõsistest ühiskondlikest ülesannetest. Just alkoholi läbi selleks disponeeritud hinged on äärmiselt leidlikud väljapääsu-kõrvalepõiklemise teede otsimisel ja nende salajane eluplaan loob ebateadlikult olukordi, mis soodustavad lapsikut kõrvalepõiklemist. Kõiges selles ilmneb põgenemine mõtlemise eest mõttelagedusse, vastutuse eest vastutustundetusse meeleollu, tõelisuse ja tõe eest paistesse ja valesse.

Nii pole alkoholism mitte ainult individuaal-psühholoogiline, vaid võrreldes inimese loomuliku täisterve olukorraga, ka individuaal-patoloogiline probleem. Samuti on alkoholism põhjuselt ja mõjul sotsiaalne probleem ja müivõrra kui need põhjus ja mõju osutuvad rahvaterviku haigusteks, ka sotsiaalpatoloogiline probleem. Et tänapäev maailmas on alkoholismi, ja et see üksikuis mais on veel süvenemas, selle üle ei tule imestada. Kui seda poleks, siis tekiks ta silmapilkselt või asenduks millegi muuga kas halvema või paremaga. Terved rahvad on harjunud oma isamaa „suurust“ nägema kaubanduse-bilansside-numbrites, maa- ning mere-relvas-tuses, võimupoliitilises asendis, naabrite hirmus. See materialistlik ja militaristlik meelsus, üks maailmasõja-tragöödia põhjuseid, on jõudnud pankrotti. See „suurus“ on paljudele rahvastele kadunud. Ei ole aga kadunud nõue suuruse järele, tung maksvuse järele ja siin on jälle alkohol tulemusrikkaks avitajaks.

Vaatleme olukorda Saksamaal. Sõda on miljonite elunivoo tugevasti alla surunud. Mitte ainult jõukad kodanikud, kes inflatsiooni läbi osalt kõik kaotasid, mis neile kindlustas peenenenud kultuuri nõudeile vastava elamise, ei kannatanud, vaid ka töölised. Miljonid peavad veetma oma vaba aja inetutes, ebasõbralikkudes, liig-kitsastes korterites. Miljonitesse ei saanud sõjaaegne kooli- istutada tõelist huvi vaimsete nähete vastu ja õpetada neid rõõmu tundma vaimsetest naudingutest. Lisaks: sõja- ning päälesõja- aegne alatoitus, mis psühholoogiliselt ja füsioloogiliselt närvilisuse suurenemist soodustab; ähvardavast töötajäämisest tingitud püsiv ebakindluse tunne, mis teatud laadi elu-hädaohuna, nagu hädaoht sõjaski, kergemeelsust ja naudinguhimu suurendab. Ei pruugi olla koolitatud psühholoog ja neuroloog, et mõista, et see kõik peab

määratult suurendama juba varem olemasolevat erutus-seisukorda. Ja selle üldseisundi juures saab alkoholis rahvale ja massile kui mitte paratamatuks, siis siiski väga mugavaks hädast väljapääsu teeks.

Neurootilisest tarbest alkoholi järele teavad näiteks arstid iseeneste kogemuste põhjal palju jutustada. Paljud arstid tasa-kaalustavad omi närve alkoholi, nikotiini või tugevamate vahenditega. Võib-olla on see akadeemilise harjumuse kõrval üks põhjuseid, miks enamik arste karskusliikumisele külmalt suhtub. Võtame arvesse veel igivana joomakommet, kogu Euroopas pühitsetud joomisvorme ning paljude alkoholikute pörutavaid pihtimusi, mis kinnitavad, et sõda on nende kannatuse põhjuseks, siis mõistame, et pidi tulema alkoholismi kasvamine, kui temale ei asetata ette pidurdavat tõket. Ning seda tõket pole tänini asetatud. Ei tule unustada üldise tõusva närvilisusega kaasaskäivat sugestibiliteti. See tüüpiline massinähe, olles sõjapsühhoosi oluline osis, tõusis sõja lõpuks erakordselt ja avaldus pääle sõja tugevasti muuseas tantsuepideemia näol.

Nii osutub alkoholism ühe sügavama haigusliku olukorra, tänapäeva üldise närvilisuse, sümptomiks. Meie võime kõik endi juures avastada närvilisuse sümptome, ka meie karsklased. Ka meie kannatame aja nähete all nagu teised. Ka meie tahame, vististi paljud alateadlikult, kompensatsioonidega oma isiksusetunnet päästa. Võib väita, et paljudele nende niiväga toonitatud karskus on alaväärsusetunde kompensatsiooniks, nagu paljudele joomaritele alkoholism. Halbu majanduslikke, poliitilisi ja sotsiaalkondlikke olukordi võib vaadelda kui sotsiaalse organismita alaväärsust. Nagu üksiku juures organitaalaväärsus alaväärsusetunnet ja seega ka maksvusetahet ja ühtlasi nõuet kompensatsioonide järele tekitab või tugevndab, täpsalt niisama mõjuvad ka üldsuse juures sotsiaalsed olud, mis on puudulikud. Üheks selliseks kompensatsiooniks on masside alkoholism.

Enesestmõistetavalt tuleb ka ravi küsimust vaadelda samast asendist. Kui meie tunnetis, et alkoholism, individuaalses ja sotsiaalses mõttes, on vaid sümptom, õige on, siis tarvitaks me juhul, kui me häda ainult sümptomaatilisel käsitleks, s. t. inimesi ainult takistaks alkoholi maitsmast, arstiteaduse poolt ammu hülijatud meetodit. Seega saavutaks me vaid, et surudes tagasi ühe sümptoomi, selle asemel kerkiks esile teine. Nii satuksime vihma käest räästa alla — leviks aseained. Me näeme, et alkoholi-haiged ravi ajal, kui nad täiskarsked peavad olema, muutuvad ägedateks suitsetajateks, kui nad seda juba enne polnud. Muuhulgas tuleb kõigi vahenditega piirata ka alkoholismi levikut, vähendada ta nakkamisvõimalusi.

Ent tingimata vajalik on tähelepanu pööramine alkoholismi aluseks olevale närvilisele olukorrale. Kuna tänapäev inimene oma väärtust ei näe mitte endas, rahuldust ei leia selles,

et enese isiksus rakendada ühiskonda teeniva lülina, et ta seda ei tee, või et see tal on võimatuks tehtud, siis otsib ta oma maksvus- tungi rahuldust enesest välja spool, appi võttes materiaalseid vahendeid nagu alkoholi. Ta otsib õigusega enesetõstmise vahendeid, ent selle asemel, et seda otsida ühiskondlikus eneseteostamises, otsib ta seda materiaalses joovastuses: võimujoovastuses, nikotiini-alkoholijoovastuses. Nii petab ta iseennast. Kogu alkoholism on m ä ä r a t u v a l e. Kõikjal, kuhu pilku heita, paljastub ta petmi- sena, liialdusena, moonutusena, normaalse käigu häirimisena, valede tõikade ettemaalimisena jne. — lühidalt kui vale. See vale saab võimalikuks h a l v a t u s e kaudu, mis on alkoholi spetsiifiliseks tagajärjeks. Ü k s i k u alkoholi-haige ravi nõuab seega: ettevaat- lik, õrn, individuaalpsühholoogiline analüüs peab sügavamad, väli- sed ja hingelised, alkoholipalaviku põhjused avastama. Haiget tuleb kõigi vahenditega julgustada, et ta julgeks asuda oma elu sotsiaalsete ülesannete täitmisele. Tuleb luua ühingud, mille alko- holivabas õhkkonnas terveneja leiaks pinda oma uue elu ülesehitam- iseks. Parimini korraldatult esinevad meile sellised ühingud h ä ä t e m p l e r i t e ordude näol. Kas siis tervenemist taotellakse intellektuaalse ratsionaliseerimise, veenmise, süstemaatiliste tahte- harjutuste (korraldatud töö!), sugestiooni (autosugestioonil) või samaaegselt mitmete vahenditega, see sõltub haige kui ka arsti või nõuandja isiksusest — o l u l i n e on siinjuures e e s m ä r k: julgus- tamine. Seega pole öeldud, et iga alkoholismi põhjust tuleb otsida ainult siin mainitud hingelistes olukordades, küll aga satutakse lähimal vaatlusel nii tihti just n e i l e teguritele.

Milline ülesanne, maailma sellest joovastusvalest, sellest vale- joovastusest, vabastada! See olevat üle meie jõu? Mis teame me eneste jõust! Me peame tegema, mis tarvis on. Kuipalju see lähe- male viib eesmärgile, palju me teha jätame neile, kes tulevad pärast meid, seda meie ei tea ise, seda meil pole tarvis teada. Küllalt on, kui me teame eesmärgi ja tee algust sinna. Ja tee on see: võimu-vägivalla-mõtte, mis täna enamikku oma ikkes hoiab ja raskelt ületatavaks sisemiseks takistuseks on, kaotamine. Selle asemel ühisteadvuse, ühiskonnamõtte viljelemine, mis on orienteerit- tud inimkonna, kui kõigi rahvaste kultuurühiskonna, suunas. Ja tee on see: autoritatiivse kasvatuse, mis on lahutamatu võimu- mõttest nagu see temast, kaotamine. Selle asemel: kasvatamine vastutusele. Kui see kord teostub, kui areng läheb s e d a teed — ja ta p e a b nii minema, sest see on inimsuse tee ja selleta lõpeb inimkond vastastikusel hävitamises ja bestiaalsuses — siis pole alkoholismi ja nikotinismi ja muid tõvesid. Siis on j o o v a s t u s e l u s t, kus üksiku ja ühiskonna tahe langeb ühte, kus iga üksiku sügavam igatsus maksvuse ja väärtuse järele teostub.

Kuni püsib püüd võimu ja vägivalla järele — ja ka *auri sacra fames*, rahahimu, on olemuselt vaid võimutahe — kuni inimesed ihas võimu ja maksvuse järele väliselt „üles“ katsuvad pääseda,

ja kui see ei õnnestu, mõne enam või vähem ebasotsiaalse vahendi valivad oma võimuhimu rahuldamiseks, seni jääb närvilisus inimkonna needuseks. Seni püsivad ka selle närvilisuse väljendusevormid alkoholismi ja teiste palavike näol. Alkoholismi, selle koletislikuma häda alt kaob pind lõplikult vaid siis, kui loobutakse petlikust võimu dogmast ja kui kaob lapsik „tahe olla härra“.

Toome illustratsiooniks dr. L. Seif'i järele mõningad haiguselood. Hr. X., 39-aastane väga töökas, tubli ja edukas maa-arst, kannatas rida aastaid kõhuhaiguste all, mida ta pääle oma ainukese sõbra surma katsus kergendada morfiumi, kodeiiniga jne. Korduvad katsed viimastest end vabastada ebaõnnestusid. Eesseeisvad lõikused, sünnitusabid, teaduslikud ettekanded tõid alati ühes äreva hirmuga kaasa vajaduse pritsi järele. Ta oli kuue vennaõe keskel nõrk, haiglane ja ema poolt alati hellitatud laps. Range isa ja kiusakate vendade poolt lapsena halvasti koheldud — elas ta, toidetuna lõputust lugemisest, lopsakat unistuste-elu. Olles väga tundlik ja auahne, evis ta vaevalt mõnda sõpra. Koolis ta oli hää õpilane, säääl ja kogu elus armastas ta silma paista, mis tal ka õnnestus. Väärtusliku naisega abiellunud, kolme lapse isa, tõmbudes seltskondlikkusest perekonda, kus ta teatud eraldi-seisu siiski vältida ei suutnud, seisis ta tõeliselt elus üksi, isoleerituna. Iseloomustavad ta meelsusele on kaks tema märkust, üks vahekorra üle naisega: „Minu naine on liiga hää minu jaoks, ta armastab selgust, otsekohest, helgust ja tõtt, ta on iherus, mina selle vastu sooloom!“ ja teine märkus kõnetunnis pääle sissejuhatava tervituse: „Ma armastan, teate, minu ja inimeste vahel hoida linikut; kõik otsekohene vahenditu, sirge, on mulle ebameeldiv ja tõukab mind ära!“ Mõlemad märkused ütlevad üht ja sama: ta armastab end hellitada ja hellitada lasta. Ta hindab ka väga esteetilise elamuse, tubaka ja alkoholi tundenaudinguid. Tema ülitundelisus, kergesti haavuvus ja õrnus asendavad tema ja välismaailma vahele, et olelut, inimesi, elukutset ja abielu ta üleskrüvitud ootustele talutavaks teha, konflikte sumbutava neuroosi liniku, mida tugevndab morfinomaania. Kõik katsed tõelisusega julgesse vahekorda asuda ebaõnnestusid kehalisest alaväärsusest, isa karmusest ja ema hellitusest tingitud liigtugeva alaväärsuse tunde tõttu ja sellest tingitud liigsuurtest nõuetest enese ja elu vastu.

Teine patsient, 35-aastane, ka tubli arst, haaras ametisse astudes hirmust, et ta kutseülesannetele küllalt kohane pole, rahustusvahendite järele, millega ta hirmust katsus võitu saada ja et need ei aidanud, siis morfiumi järele. Lühikese võõrdumise järele pöördus ta uuesti selle juurde tagasi, ja hirmus, et ta sellest enam lahti ei saa, hakkas ta kuradit saatanaga välja ajama, s. t. pöördus kokaiini juurde ja lõpuks tarvitas ta mõlemaid. Tuli kokaiinihullustus, kus teda jälgisid igasugused väikesed elukad, kus seinad olid täis auke, mille läbi vaenlased teda jälgisid, iga

puu oli vaenlane ja ööl kui päeval käis ta ringi revolvriga ja hävitas määratu hulga paberosse ja sigareid. Naine katsus ähvarduste ja noomimisega teda parandada, saavutas aga vastupidist — ta isoleerus ka naisest. Olles kuni kümnenda eluaastani voodiniisutaja, kannatas ta lapsepõlves väga haavavate märkuste ja pilgete pärast selle vea eest ja ühtlasi ka auahnete vanemate liigrange kasvatusel all. Täiesti arastatud, trotslik, oma väiksuse pärast kaasõpilaste pilkealune, alati võitluses õpetajatega, sõpradeta, tõmbus ta raamatute fantaasia-maailma. Koolis alati esimene, sooritas ta hästi ka ülikooli õpingud ja oli sõjas eeskujulik sõdur. Alati abivalmis ja hoolitseja nõrkade ja haigete suhtes, mässas ta alati ägedalt ülemate vastu, ja oli oma sarkasmi tõttu samavõrra kardetud nagu oma vaimukuse ja hää vestlusanni tõttu hää seltskonna inimesena armastatud. Kuid tähtis on see, kuidas inimene end tunneb ja ta ei tunnund end hästi. Ta lapsepõlvest säilinud määratu alaväärsuse tunne, ta palavikuline täitmatu auahnus ei lasknud väärtuslikku meest kunagi oma tubliduse üle rõõmu tunda, ta ülitundelisus, väike enesesusaldus ja nõrk elujulgus takistasid ta sotsiaalsete suhete normaalsustumist ja ta põgenes elukutse ja abielu eest nii saatuslikku narkotomaania „taevasse-põrgusse“.

Kolmas haige, 45-aastane kaupmees, abielus, nelja lapse isa, joob end iga kahe nädala järele täis — kahe-kolme päevane jooming teadvusetuseni, mida ei suuda keegi katkestada, selle järele jälle kaine, hoolas ja tubli omas äris. Kui inflatsioon ja alluvate kuritarvitused tema joomingute ajal ta varanduse olid kokku kuitatanud, tõmbus ta paaril viimasel aastal oma viimse varandusega paremaid äri-väljavaateid oodates perekonnaga maale. Ent just siis, kui ta kavatses uuesti äriaga alata, tabas teda raskeim joomahoo: 14-päevane alkoholiperiood, kus joovastus vaheldus magamisega. Selles elukorras tuli ta ravimisele. Lapsena haiglane ja nõrk, tundis ta end tervete ja koolis edukamate vendade kõrval halvasti, ja ema, pettunud tema päale pandud lootustes, ja ise haiglane, kohtles teda alahindavalt. Väga tundeline, trotslik ja üliauahne, oli esimene raskele sissekukkumisele koolis järgnev 15-aastase poisi meeleheitlik joomahoo sissejuhatuseks kõigile pärastistele. Pehme, kõikuv ja kartlik kõigil ärialal ettetulevate otsustuste suhtes, küsis ta alati kaaslastelt nõu, et juhtuva ebaõnne korral kaastöölisi üksi vastutavaks teha: „Ta on ju kohe mõistnud, et asi nii ei lähe, kuid teda ei kuulatud, teda mõisteti valesti ja nüüd sai ta ikka õiguse.“ Iga selline triumf läks talle kalliks maksma: „Mina kaotan! Hurraa — aga mitte minu süü läbi, vaid teie süü läbi.“ Nii oli see juba lapsepõlves olnud. Ikka tundis ta end mitte-mõistetuna, keda süütult ja õiglusetult „lolliina“ võeti ja käideldi. Et ta just nüüd alkoholi järele haaras, kus tema tundelikku enesetunnet kaotus ähvardas, siis soodustas seda üldine vaade, mis joomarile kõik andestab.

Kogu tema elu oli kindel edasi-tagasi liikumise rütm, oli katse, elule vastu astuda, kuid sääljuures vastutusest kõrvale põigelda alkoholismi abil, et vältida kaotusi oma hellale enesetundele ja sellega seda säilitada ning kindlustada. Teiseks selliseks vahendiks oli võimutaotlemine perekonnas, — oma tublile naisele ei tahtnud ta mingil tingimusel lubada minna seltskonda. Ta tahtis teda evida vaid enesele. Seltskond tuli temale ainult niivõrra arvesse, kuipalju ta säääl sai pääosa mängida ja keskpunkt olla. Tal polnud sõpru. Viimase 14-päevase hoo oluline põhjus oli selles, et patsient, olles asetatud vajaduse ette teenida raha, seda siiski ei julgenud. Ta nägi enese ees elu, mis nõuab vastutust ja julget otsustust, kuid oma varemate äriliste ebaõnnestumiste tõttu tugevasti arastatud ja üliettevaatlik, ei julgenud ta sillastada vahet enese ja välismaailma vahel, vaid tõmbus hädaohklikku ja riskeerimist nõudva ettevõtte eest veel rohkem enesesse.

Märtrite ja inkvisiitorite huviühing.

Meie karskusliikumise traagikast.

M. Laosson.

Vaadeldes eelmises numbris inimese jõuetuse, puuduste, nõrkuste saatuslikku kajastumist maailmavaates ja väärtuste süsteemi kujunemises, nägime, et organi-alaväärtuste ja kasvatus-vigade tõttu vältimatut alaväärsuse tunnet võib kompenseerida, tasakaalustada kahel teel, reaalsel või irreaaalsel, kas tegelikult või ainult näiliselt. Enesetunnet võib tõsta kultuuriliste väärtustega või õhuliste illusioonidega. On kaks võimalust pääseda pilvedeni, kas vaevarikka tööga ehitada lennuk ja tõusta sellega või tuua pilved fantaasias ja unelmais enda juurde alla. On kaks võimalust valu kaotamiseks, kas ravida haav või jätta haav puutumata ja uimastada vaid valutunne. Tavaliselt pendelduvad inimesed nende kahe meetodi vahel, kultuuriline töö ühelsel ja anarhistlik individualism teisel pool. Need meetodid on tihti põimunud, ent viimane meetod puhtal kujul, kus inimene taotleb võimu ja õndsusetunnet ilma pingutusteta ja teiste arvel, viib kergesti hullumajja, palvemajja, lõbumajja või vangimajja. Toonitasime, et ristiusk on õieti valutunde uimastamine, narkootikum, mille püsimine on võimalik vaid seetõttu, et maailmas on niipalju häda ja niivähe oskust selle kõrvaldamiseks. Narkotomaania, uimastuse-himu, teiseks levinumaks avalduse-vormiks Euroopas on alkoholism. Alkoholismi püütakse nagu kristlustki õigustada mingisuguse „isikukultuse“ nimel, et aga ta kahjulikkus on äärmiselt silmatorkav, siis on võitlus tema ümber aktuaalsem. Selles artiklis peatume selle võitluse mõningate nähete ja kõrvalprobleemide juures.

Karsklased on viimasel ajal välismail andnud käest paar tugevast positsiooni. Eestis ei saa nentida nende kaotusi, ent raske on leida ka edu. Selle põhjuseks on üldise narkotomaania kõrval vist küll tõik, et enamik karskustegelasi tihti unustab alkoholismi võtta sellena, mis ta tõepoolest on, s. t. neuroosina, haigusena. Teatud määraneni on seda küll tunnetatud, millele vastavalt ka rohkem rõhku pannakse kaudsele karskustööle, ent haiguse struktuur ja side teiste ühiskondliku elu nähetega näib olevat neile mitte küllalt selge. Meie karskustegelased pole võtnud vaevaks küsimust endale selgitada igakülgsest ja sellest tohiks johtuda vead, mis on tehtud ja vähene edu, mis on saavutatud. Küllalt võimul on veel nii joomarite kui karsklaste keskkel vaade, et alkoholism on vaid halb harjumus, mõttetu ebatervislik traditsioon, mida kergesti saab kõrvaldada, likvideerida lihtsalt keeluseadusega. Tegelikult parandab keeluseadus joomarit sama vähe, nagu vangimaja roimarit, sest alkoholism on maailmavaade, mis on orgaaniliselt seotud tema kandjaga ja seda ei saa muuta ainult dekreediga. Suurepäraselt illustreerivad seda seni valitsenud seisukohta, mis alkoholismi võtab eraldatuna, isoleerituna inimesest, näitlikud protsessid alkoholi üle: süüpink ei asetata joomarit, vaid viin — alkohol on patuoinas. Siin on tuldud ilusasti vastu sellele edevusest ja eksiarmistest tingitud kalduvusele, mis sümboliliselt ilmneb usundite ajaloos patuoinate näol, süüdlast otsitakse väljaspool ennast. Keskajal oli kurat süüdi, kui nunna kiusas armujanu. Süü veeretamine alkoholile, projitseerimine välismaailma vastab täiesti joomari soovidele, vabastab ta vastutusest. Tunduks igatahes kurioosumina, kui korraldataks näiteks protsess püssirohu ja pusside üle — sõjas süüdi pole püssirohi ja pusside müügi lõpetamine ei tõsta gulänjete moraali.

Arstid — individuaal-psühholoogid on nentunud kõigi raskete alkoholikute ja kõigi teiste narkotomaanide, morfinistide, kokainistide jne. juures samalaadset hingeelu, nagu see ilmneb kuritegevuse, suurusehullustuse ja üldse kõigi neurooside juures. Kõiki iseloomustab saamatus vähemalt ühe elu põhiprobleemi — milleks on armastus, ühiskondlus, elukutse — lahendamisel. Ning suurest võimutahetst, auahnusest, hellast enesetundest tingitud rahuldamatust ja kaotused elu-päälahinguväljadel tehakse tasa kõrvallahinguväljadel. Perekonna isa, kes väljaspool ei oska saavutada mingit võimu, armastab võimu näidata oma perekonnas. Miljardärid, kes evivad võimu ning rikkust, rõivastuvad väga lihtsalt — paljude eluviisi lihtsus on legendaarne. Kraadepoisid aga või noor korporant, kes elab isa või vilistlaste arvel, ülekompileerib oma oskuste ja rikkuse vähesust just riitusega. Samuti suunab õppetöös nõrk õpilane oma tähelepanu kõrvallahinguväljale, tõstab enesetunnet, kerjab lugupidamist tihti vallatuste või rekordspordiga. Ka alkoholiku saladus peitub piinavas alaväär-

suse-tundes, ta taotleb jumalasarasuse ja kõikvõimsuse tunnet ja seda saavutab ta hävitades — uimastades mõistuse, mis näitab talle tema seisukohta ja maailma sellisena kui see on, mitte sellisena, nagu ta seda sooviks. Põgenedes reaalsuse eest illusioonide maailma, töö eest naudingusse, satub ta nõiaringi, — tervis halveneb, reaalsus jääb kaugemale, argtus elu ees süveneb ja tarve alkoholi järele tõuseb. Sama haiglane mentaliteet kannab ka „süütut“ parajuslust, alkoholismi nõrka vormi, nagu ta kannab igat lõbukultuuri nähet. Psühhiaater E. Wexberg juhib tähelepanu tõigale, et Lääne-Euroopas passiivne lõbukultuur levinud on eriti kihtides, kes on sunnitud tegema vastumeelset ja seega enesetunnet nõrgendavat tööd kontoristina, ametnikuna, töölisena, õpipoisina. Just neist koostub jalgpallivõitluste, turufilmide, joogikohtade publikum. Kuna need kihid, kes saavad töötada looval tööl oma huvialal, ehkki neil on rohkem raha lõbukultuuri jaoks, ehkki nad tihti on tööst ka rohkem väsinud, jalgpallivõitluse ja maastikufilmi vaatamisele eelistavad ise sportida ja jala rännata. Loov pingutus vajab julget enesetunnet. Ja et lõbunäljast alkoholikut pahest vabastada, selleks tuleb tõsta tema usku endasse, teda julgustada, selgitada tema alateadlikku eluplaani, muuta teda võimeliseks positiivsele tööle. Kuivõrd täidab, on täitnud seni karskusliikumine seda ülesannet? Kaudne karskustöö vabaharidustöö näol, silmaringi laiendamise näol täidab kahtlemata oma otstarbe. Kuid kaudset karskustööd teeb iga sotsiaalne inimene, iga haamrilöök tehases, iga loeng ülikoolis kindlustab ühiskonna ja kultuuri aluseid, iga tehniline edusamm on kaudne karskustöö. Nii jääb karskusliikumise spetsiifiliseks tunnuseks, mis teda muust kultuuritööst eraldab, ikkagi otsekohene karskustöö. On küsimus, kuivõrd see üldiselt ja eriti meil Eestis on õnnestunud ja andnud positiivseid tulemusi?

2.

Tööhimu pole inimesele külge sündinud. Sihiteadlik töö on fülogeneetiliselt väga hiline nähe ja pole inimesele sugugi saanud instinktiks ¹⁾, nagu seda näeme näiteks sipelgate juures. Sellise vahenditu füsioloogilise *lõbupreemiaga*, millega on loodus varustanud soo-edasiandmist, toitumist, vaenlase tapmist vihahoos, pole ta varustanud tööd. Nii on loodusepärast kaudne karskus-

¹⁾ Võib loota, et tarve loova produktiivse töö järele, millele pole ka vaimset arenemist, pikkamööda saab instinktiks. Veel mõned sajandid tagasi loeti aadli keskel häbiasjaks teha tööd. Tänapäev häbenevad ka kuningakodade printsid elada töötä — nad vähemalt korjavad marke, „juhatavad“ mõnda kaevamisekspeditsiooni Mesopotaamias või kasvatavad lossipargis haruldasi lillesorte.

töö vähem lõbutoonitatud, kui otsekohene, sest viimane võimaldab üleoletmist teisest, s. t. joomarist, kõige kergemal viisil. Et meil karskustöös nii palju on harrastatud otsekohest meetodit, see on tingitud just seigast, et see on lihtsamaid enesetunde tõstmise viise. Otsekohest karskustööd ja fanaatilisest karsklust kannab harilikult sama haiglane võimuiharus, mis kannab alkoholismi. Ja sellega on seletatav ka, et nii paljud, kes oma nooruse neurootilises idealismis ründavad alkoholi, hakkavad hiljem selle sõpradeks, — sest eesmärk pühendab abinõu.

Inimsugu on võrsunud aegadest ja oludest, kus enese elu säilitamiseks oli tarvis võistleja hävitada, sellest üle olla. Ühiskonna kujunemisega on olukord muutunud, looduse verine loogika on taganemas k o o s t ö meetodi ees, ja koostöö juures on üleoletmise kurjast. Ent atavismina, pärandusena, püsib ja kummitab ühiskonnas eluliselt otstarbetu ja ühiskondlikult kahjulik üleoleku ja võimuiha. Selle üleoletmise-maania patsillid antakse edasi kasvatusel läbi. Vanemad, kelle enesetunne on väga nõrk, nagu see ilmneb vajaduses alkoholi, usukultuse, sõdade, igatlaadi illusioonide järele, vähemalt lapse kõrval tunnevad end jumalana ja enese kunstliku autoriteedi säilitamiseks suruvad teadlikult-alateadlikult last, mis selles omakord süvendab alaväärsuse tunnet ja iha üleoleku ning võimu järele — ja nii edasi põlvest-põlve. Piinatu unistus on saada piinajaks. Vaeste töölisperekondade suur lastearv pole mitte tingitud erilisest lastearmastusest, ka mitte oskamatusel hoiduda ülearusest ihuviljast, vaid seigast, et sotsiaalse redeli alamal astmel olev inimene vajab neid, kes oleks temast veel allpool, kes oleks võimetust veel võimetumad, kes oleks tema kõrval väikesed. Orja jaoks on elu vaid vertikaalses — alt-üles — pinnas, ta ei oska kujutella, et elu võib olla ka horisontaalses pinnas, leplikult üksteise kõrval. Ja kuna ta on liigarg ja variseer selleks, et enesele ja teistele pihtida oma unistust saada jumalaks, siis lepib ta sellega, et vähemalt on jumala poeg. Orjade unistus on saada orjakupjaks.

See haiglane ürgaegne mentaliteet, neurootiline meelsus, mille suurimaks maudinguks on teisele tunda anda oma üleolekut, on üldvalitsev ka meil ¹⁾. Ja otsekoheses karskustöös ilmneb palju sadismi. Viimasest nähtest, mis on ürgse tapmisrefleksi väljendis

¹⁾ Dr. Loorits arvab, et see varem pole nii olnud, vaid on ristikiriku ja orjaaja teene. Lähtudes tõest, et „rahvaste üliloomulik maailm kajastab ikka tõetruult ka nende maiset elu,“ leiab ta eesti muistse usundi põhjal, et „kindel ja visa, kuid leplik ja pariteedi printsibiil baseeruv, nagu on olnud meie muistne eesti hingede usund, samasugune on olnud ka meie oma elu siin. Ürgdemokraatlik samaväärsus ja üheõiguslus, see on eesti usundilise ja ühiskondliku mentaliteedi kandvaim idee.“ (Oskar Loorits. Eesti rahva usund, lhk. 108—9.) On võimalik, et selline tervem periood meie rahva hingeelus on olnud, ent see oletis paistab siiski liiga optimistlikuna.

ja tähistab joovastust verest, ja lõbutundmist võistleja allolekust, hädast ja surmast, on selles ajakirjas korduvalt räägitud. Vastase hävitamine on loomariigis paratamatu elusäilitamise vorm. Ent sääl leiame veel teise elusäilitamise meetodi peitupugemise, enese surnuks tegemise näol. See nn. surnuks teesklemise refleksi, mille nõrgad väljendised on vist koera selili heitmine peksu juures ja jaanalinnu pääpeitmine, avaldub inimese juures masohismi näol. Masohist taotleb lõbu enesepeksuga, kehalise vigastamisega, end piinata laskmisega, tema tuntumaks näiteks on kristlik märter. „Kannatusega“ pole siin midagi tegemist, sellistele tüüpidele mõjub kehaline piin tihti seksuaalselt ärritavalt ja on seega naudinguks. Masohismi mõistegi on võetud seksuaalpatoloogiast. On palju lapsi, kes vallatavad seepärast, et igatsevad saada peksa. Pääle selle lohutas krstlikku märtrit piinajat ootav kole karistus sääalmaailmas. Kuid ilma märtrita pole võimalik inkvisiitor ja masohisti suurimaks igatsuseks on leida sadist, kes teda piinaks ning vastu-pidi. Nende vastandtüüpide sümbioos, „sõbralik“ koostöö üksteise huvides (kuid mitte ühiskonna huvides) on tähelepanuväärne. Ent tuleme karsklaste juurde. Nende taktika on tihti selline, et süvendab joomaris alaväärsuse tunnet ja asetab ta masohisti ossa, ent olla märter on iga alkoholiku suurim lõbu.

Toonitasime, et meie karsklased ei suuda alkoholismi võtta haigusena, nad vaatavad joomisele umbes nii nagu kristlus on vaadanud seksuaalsusele. Nende ülalpidu meenutab väga moraliinist ilmbunud kadakasakslikke „Vuihhi!“ matside suhtes, — et mõtelge, sööb sousti noaga! Ristikirik, tembeldades inimest väetiks ussikeseks ja patuseks tõpraks, surus ja surub seega enesetunnet niivõrd alla, et selle kompenseerimine on võimalik vaid irrealselt, — ja vajadus kiriku järele, liha ja vere ja ristipoomise järele tõusis. Piinatud enesetunne hüppas äärmusest äärmusse, kristlane kas tunneb end patuse ussikesena või jumala pojana — kolmandat teed selline hingeelu ei tunne. Samasugust mõju saavutavad ka o t s e k o h e s e karskustöö apostlid, nimetades joomareid „seltskonna jätisteks“, „ühiskonna kõntsaks“ jne., nagu selleks näiteid propaganda kirjandusest ja instruktorete kõnedest võib leida seeriates viisi. See sadistlik tõrelemine nõrgendab joomari niikuinii nõrka enesetunnet, süvendab neuroosi ja mida suurem on valu, seda enam vajatakse uimastust. Mida suurem on viletsus tegelikult, seda pöörasemalt kompenseeritakse seda fantaasias. Maailmasõjas kogu kultuurne valge tõug alandas end metsikute suguharude tasemele. Moraalses kassiahastuses kompenseeriti alateadlikult seda langust kõigi armeede ülistamisega kangelasteks. Sõja lõppedes haisesid lahinguväljad korjustest, suurlinnade tänavad olid tulvil santidest ja kogu Euroopa kubises — kangelastest. Lihtsat inimest oli raske leida nii võitnud kui võidetud maal. Ja kangelaste mälestussammaste püstitamise maania pole Saksamaalt veel praegu kadunud.

Otsekohese karskustöö viisidest on individuaalne arstlik ravi tehnilistel põhjustel meil raskesti läbiviidav. Teised viisid annavad vähe positiivseid tulemusi. Küll aga võivad nad joodikus süvendada trotsi ¹⁾ ja sellega lõhkuda neid tulemusi, mis saavutas kaudne karskustöö.

3.

Üheks otsekohese karskustöö trumbiks on olnud tähelepanu juhtimine alkoholi kehaliselt hävitavale mõjule. Näidatakse pilti patoloogiliselt moondunud maksaga, kopsuga, maoga. Kuidas mõjub see joomarile? Ta suhtub sellesse täiesti masohistlikult. Et kehaliste vigade ja valude taotlemine kuulub ühe osa inimeste elustiili, seda tõestavad kõiksugu enesepiinajad fakiirid, derviisid, flagellandid, askeedid, enesekohitsejad ja enesetapjad, kelle sugulane on ka alkoholik. On „kõrgemaid“ huvisid kui tervis. Ükski sõda pole jäänud ohvrite kartusel pidamata, vaid see just teeb tema võluvaks. Kaklevaid külasangareid ja kukkesid ei hirmuta veri ja haavad, sest tähtis on üleolek ja võit. Alkoholi kahjulikkus ei peleta sellest ühtki joomarit, vaid vastupidi — joomar tundub enesele märtrina ja otsib õieti alkoholis vigastust. On naiivsus arvata, et see, kes ei karda alkoholiga hävitada oma mõistust, kardab vigastada oma keha.

Samalaadne nähe on suitsetamine. See on puht-füsioloogiliselt juba lõbutoonitatud: siin on mängus sama suulihaste refleksi, mis lapse juures avaldub nisa imemises, sõrme imemises ja üldse nn. suu-erootikas. Siia tuleb lisaks psüühiline moment: poiss, kes tahab paista mehena, s. t. saavutada kõrgemat enesetunnet, võtab abiks paberossi. Pärast on see juba paratamatuks meeolelu reguleerijaks. Isand, kel on ees raske ülesanne ja kelle enesetunne on vankumas, kisub „närviliselt“ paberossi. Vanamees, kes on muutumas uuesti lapseks, ülekompanseerib jõuetust, imedes tundide viisi piipu — see on temale kõik, on mälestus emarinnast, lutist ja suudlusest. Kuna siin püüame hoiduda otsekohesest freudismist, siis jätame kõrvale küsimuse, kuivõrd on hõõguv tuli elujõu ja potentsi sümbol ja kuivõrd pabeross on seksuaalsümbol, mida igaüks, kes tahab olla mees, kangekaelselt püsti hoiab. Nii tuleb suitsetamise vastu võideldes võidelda kogu elustiili vastu, — see elustiil on aga tihti ka karsklaste elustiil ja selles seisab traagika.

¹⁾ Umbes sama toonitas juba 1922. a. XII karskuskongressil üks asjalikuid omaaegseid karskustöö juhte, dr. J. Vilms: „Alalõpmata alkoholi eitamine, tahtevõime kasvamine, õpetamine ja hurjutamine; karsklaste kõrk iga inimese lõbutunde ja nõrkuste piitsutamine; karsklaste tegelik kuiv askeetiline targutav eluviis — see kõik on mitte üksi haritlasi karskustöö vastu külmaks jätnud, vaid just laiemaid rahvahulki karskusliikumisest eemale tõrjunud. Meie oleme oma karskustööga niikaugele jõudnud, et tihti meie karskustööd muigavalt ja pilgates vaadeldakse! Rääkimata joodikutest ja parajusmeelseist, vaid just tegelikkude karsklaste kõrvalseisjate poolt“

Omal ajal maksid joomarid karskusliikumisele maksu igalt joodud pudelilt. Selline nähe pole uudis. Greeka seaduseandja *Soloni* üheks teeneks oli teatavasti prostitutsiooni reguleerimine. Muuseas maksustati avalikud naised riigikassa hääks, ku'hu sel teel voolas rohkesti rahvusvahelist kapitali. Riigikassa seisukord paranes tunduvalt ja see võimaldas raisata palju raha kunstile. *Perikles* ja *Phidias* ehtasid lõbunaistelt saadud rahaga templi, mis *Parthenoni* nime all pühendati neitsilikkuse jumalannale *Athena Parthenos*'ile. Eesti karsklased on joomarite rahaga suitsetanud viirukit karskuse jumalannale. See pole paha, aristokraadid istuvad alati pööbli kukil, kõigi usundite jumalaid on kandnud kuradid, s. t. rahva hirm viimaste ees. Halvem on aga see, et selle majandusliku sümbioosi kõrval esineb ka karsklaste ja alkoholikute vaimline koostöö, sümbioos. Rääkisime inkvisiitorite ja märtrite koostööst ¹⁾. Masohistlikku joomarit kasutab üleoletsemiseks karsklane, kes end esimese kõrval tunneb pühakuna. Joomar aga tunneb end tähtsana, sest tema ümber käib võitlus. Nad vajavad teisteist ja annavad teisteise elule mõtte. Otsekoheise karskustöö tähe all on meil rünnatud alkoholikuid, ilma et tuntaks alkoholismi kui haiguse struktuuri ja tuntaks sidet alkoholismi ja kuritegevuse, alkoholismi ja närvihaiguse, alkoholismi ja enesetapmise, alkoholismi ja prostitutsiooni jne. vahel. Kui põhjendamatute väidetega, tõestamatute teeside põhjal, tundmata ise asja olu, rünnatakse teist, süüdistatakse joomarit, siis pole siin tegemist inimarmastusega, vaid neurootilise-sadistliku üleoletsemise vajadusega.

Kuritegevus, närvihaigus, enesetapmine — kellele ei oleks otsekoheisest karskuspropagandast pähe kulunud väide, et joomine kõigi nende nähete arvu suurendab. Tegelikult pole see nii. Alko-

¹⁾ Et see nii on ja et neid palju on, kes tahavad saada peksa ja kes tahavad anda peksa, selle näiteks toome „Päevalehe“ kirjanduslikust lisast järgnevad read: „Inglise näitlejanna Patricia O'Hara Liverpooli linnateatris oli sunnitud uues näidendis võtma vastu väga ebasümpaatse osa. Direktori korraldusel tema peab mängima toore abielumehe naist, kelle mees nõrgemas soos näeb ainult mehe tahte täitjat ja peab head käitlemist naise hellitamiseks. Mees näidendis vaatab naisele kui orjale. Ta on jäme naise vastu, kui keegi kuuleb pealt, ja veab teda, kui kedagi pole nägemas, juukseid pidi mööda tuba. Naine oma poolt peab selle kõigea leppima ja sügavas alanduses taevalt paluma abi.

Patricia O'Hara keeldus niisugust osa mängimast, keeldus olemast niisuguse peletise partner. Kuid ei aidanud midagi. Leping on leping. Tundes, et alandab oma naiselikku väärtust, oli ta sunnitud osa siiski mängima.

Kuid tagajärjed olid ootamatud. Näitlejanna hakkas saama armastuskirju ja abiellumissaldusi. Sajad igasse seltskonna klassi kuuluvad mehed panid oma käe ja südame ta jalge ette. Niisugust ideaalset naist olevat nad ammugi ihanud! Praegusaja naised olevat emantsipatsiooniga muutunud võimatuks, tehes mehe elu raskeks. Lihtsalt, kogu õnnetus tulevat naise üheõiguslusest. Kõik need härrad töötavad näitlejannale „kätelkandmist“ ja „taevast maa peal.“

Miss Patricia nimetab seda „publiku tänamatuseks“. See pakub talle vähe lohutust, et ta meespartner naistelt saab samapalju kirju, milles tungivalt küsitakse, kas ta veel on vaba.“

holism, kuritegevus, enesetapmine on kõik neurootilise olukorra sümptoomid, haiglase võimutahte ventiilid, alaväärsuse tunde eba-sotsiaalsed kompensatsioonid. Sellele vastavalt võib tihti isegi nentida alkoholismi ja kuritegevuse arvulist vastu proportsionaalsust. Sest mõlemad on ventiilid ja kui tungide väljelaamine sünnib rohkem ühe ventiili kaudu, siis kasustatakse teist vähem. Leipzigi arst *Bergner* kõneleb ühest õpetajast, kes oli suur joomar, kuid väga hääsüdamik pedagoog. Hüpnootiline-sugestiivne ravi pidurdas ta joomist. Siis muutus ta äärmiselt tasakaalutuks, tige-daks ja nuhtluseks õpilastele. Vaiksest närvihaigest, kes rahuldus võimuunistustega alkoholi uimas, sai seega mees, kes oma võimu näitas ja närvilisust pookis ka lastele. Pole veel lahendatud küsimus, mis sugune ventiil väärib eelistamist.

Alkoholism on vaid üldise narkotomaania erinähe. Ja karskus kõige laiemas mõttes nõuab ülekasvamist, vabanemist kogu sellest elustiilist, mis enesetunde tõstmiseks tarvitab uimastuse vahendeid. Haiglane enesetunde tõus, mis ilmneb massipsühhoo-sides nagu sõjajoovastus, usuhullustus, marurahvuslus, ei erine millegagi alkoholi-uimastusest ja see, kes tahab kaotada alkoholi tarvitamist, meenutagu, et see on võimalik vaid kõigi uimastuse-meetodite väljajuurimisega. Karsklane, kes ei joo, kuid on adven-tist, on samasugune narkotomaan, nagu see, kes joob, kuid usulist müstikat ei harrasta. Usklik karsklane, see on parajslane. Produktiivne karskustöö on võimalik vaid kaudse meetodiga ja kaudne meetod nõuab ka võitlust ristikiriku vastu.

Horisondilt.

Lõbu peksasaamisest. Et eestlases palju on masohismi, selle tõenduseks on muuseas ka alljärgnev protestikiri, mille taaraisu Hiie Tallinna koguduse juhatus kevadel on saatnud „Estonia“ teatri juhatusele. Seda (taaralaste) liikumist, mille juures edaspidi peatume pikemalt, on kiriku poolehoidu püüdev poliitiline ajakirjandus seni valgustanud sihilikult ja karrikeerivalt.

„ESTONIA“ teatri juhatusele.

Eesti rahva tahtest olla ja püsima jääda rahvusena ning tunda ennast väärilise liikmena rahvaste peres sündis ka „Estonia“ teater, et võimaldada vääriliselt rahvusliku vaimu eneseavaldamist lavakunstis, harida ja kasvatada hulkade rahvustunnet ning rahvuslikku iseteadvust. Selles teadmises eesti rahva teadlikumad liikmed kandsid kokku ka tarviliikud varandused teatri hoone ehitamiseks.

Omariikluse ajal on „Estonia“ teatrile pandud kõikkülgsest rahvusliku esindusteatri ülesanne ja sellega on põhjendatud riikliku toetuse nõudmine ning andmine „Estonia“ teatrile suuremal määral kui üheleegi teisele teatrile Eestis.

Hiis on sunnitud tunnistama kibedustundega, et „Estonia“ teatris on võimule pääsenud hoopis vastupidine vaim: on saanud kombeks Eesti elu alavääristamine kui reegel. See on väljendunud kõigis Eesti elu puudutavais lavastusis. Ei ole asutud seisukohale, et eesti rahvas on vääriiline liige teiste rahvaste peres ja võrdne teiste rahvastega, vaid teda on võetud mitu astet madalamalt.

Isegi sarnases teoses, nagu „Püve talus“, näitlejad, kes muidu oskavad esineda kuningatena, printsidena, pealikutena, riigimeestena, kõndisid ebainimlikult kaarutades ja rääkisid tehtult kraaksuva häälega. Sarnast suhtumist ei saa põhjendada ega kaitsta ei kunstlise tõe otsimise ega muude kunstisse suhtuvate nõuetega, sest alavääristamine ei ole tõetruudus.

Eriti silmatorkavalt avaldub see alavääristamine lavastustes, kus miski eestiline on kõrvutatud võõraga. Näiteks, „Floriida roos'is“ teiste misside kõrval kontrastina „miss Estonia“ toodi ette allakriipsutatult labasena ja rumalana. Kui „missitamise“, „iluduskuningannade“ valimise või millegi muu vääraks peetava nähte vastu tahetakse võidelda ka teatri lavalt, siis tehtagu seda, kuid tehtagu nii, et see ei muutuks võõraste ülistamiseks Eesti alavääristamise arvel, sest see on sisemine eesti vastane agitatsioon rahvuse enese ja riigi autoriteedi ja riiklikkude toetusummade abil.

„Estonia“ teater on läinud aga üle igasuguse lubatavuse piiri operetti „Orfeus põrgus“ sisse tuues Taara kuju, mis samuti alavääristatud võrreldes teiste, võõraste jumaluste kujudega. See on avalik näkkusülgamine Eesti rahvuslikule iseteadvusele, rääkimata nendest eestlastest, kelle usutundele on haavav Taara kujutamine ehk lavastamine üldse. Iga rahva vaim ammutab oma jõu rahvuslikust mütoloogiast ja, seda ära tundes, on lugupidamise kasvatamine rahvusliku mütoloogia vastu aukohal kõigi haritud rahvaste kasvatussüsteemides. Samast on sündinud ka rahvuslikud suurteosed antiikajast tänaseni.

Kui „Estonia“ teater on leidnud oma „Orfeus põrgus“ etendustele publikut, kes sellasel etendusel võib istuda, naerda ja käsi plaksutada, siis on see vaid kurvaks tõenduseks kuivõrd madal on selle publiku hariduslik tasapind ja rahvuslik iseteadvus ning kuivõrd pervers tema rahvustunne. Seda tasapinda iseloomustab mõnes ajalehes ära toodud lavastaja A. Lüdiq'i klassikaline hoiatus A. Vaino'le: „Hielaste poolt igasuguste ebameeldivuste vältimiseks Taara osa mängival A. Vaino'l olla pisut tagasihoidlikum eestipärasusega.“ Sellest järgneb, et 1) teatri tegelaste arvates eestipärasus avaldub äärmuseni viidud labasuses, ja 2) et sedakoti eestipärasus on meeltemööda teatri publikule, väljaarvatud Hiie koguduse liikmed.

Ons' võimalik laskuda veel kuhugile madalamale eestlaste mõistuse ja haridusliku tasapinna hindamisel? Ons' võimalik väljajätmiseks veel raskemat eesti rahvusliku iseteadvuse haavamist?

Eeltoodud arvesse võttes Hiis nõuab „Estonia“ juhatuselt eesti rahva nimel kõige kategoorilisemalt Taara kuju väljajätmist operetist „Orfeus põrgus“.

Kui Jumalate ilmed vahetuvad. Chelmfordi piiskop Inglismaal on tähendanud hiljuti, et „oleks häa, kui võiksim purustada kõik need värvitud klaasaknad, mis kujutavad Kristust kahvatu, nõrga, ebameeldiva figuurina“. Inglise vabamõtlejate ajakiri „Freethinker“ kahtlustab sel puhul piiskoppi aukartuse puuduses vana püha kristliku traditsiooni vastu, mida paljude sajan-dite kestel on jaganud usklike enamus. Ometi soovitab ta: „kui piiskop arvab, et ta idee Kristusest on õige ning traditsioon on vale, siis oleks kõige parem kui Jumal mõistaks siin otsuse. Ta peaks palvetades anuma Jumalat, et see purustaks kõik maalitud aknad, mis annavad vale kujutluse Jeesusest. Jumala vastus sellele põhjendatud palvele peaks lahendama küsimuse kõigiks aegadeks.“ Muide, „Ratsionalist“ konstateerib rahuldustundega, et mõningate kristlaste sundkujutelm Inimesepojast par excellence võtab tervema ja maailmasõbralikuma ilme. Me näeme selles hingeleu paranemissümptoomi.

Jumala teede imelikkus. Püha vihaga Jumal, kes on ühtlasi armastus ja rikas heldusest, on ikka väga üllatavalt demonstreerinud usklikele oma omaduste mitmekesisust. Tema ettenägelikkuse teatud ning kõikvõimsuse poolt mitte takistatud maailmasõjase rusunesid tihti ka ainuõndsakstegeva katoliku kiriku ning seda ainuõndsaks tegevast usku veel õndsakstegevamaks parandatud protestantlike sektide palvekojad. Aga oma heldust ja pikka meelt demonstreeris ta hiljuti mõnele vargale, kes murdsid sisse Püha Julianuse ja Aaroni

kiriku Newportis, suitsetasid sääli sigarette altaril istudes ning jõid armulaua veini. Ja, Jumala tahtmata ei lange varblanegi katuselt ning kuigi piibel ütleb, et Jumal olevat väga usaldatav, ometi jääb üle käed risti panna ja sosistada: „Sinu teed on imelikud, oo Issand.“

Armastage oma vaenlasi! Tänavu varakevadel sai Joseph Gawlina poola sõjaväe piiskopiks. Talle allub 104 kaplani. Tema ametisseadmisel ütles maršal Pilsudski esindaja kindral Sosnowski, et „juba sajandeid on olnud Poola hindamisvääreks traditsiooniks sügav üksteisemõistmine ja harmoonia kiriku ja sõjaväe vahel.“

R a h v a s j a r a h v a k i r i k. Ühes 1. sept. „Vaba Maas“ ilmunud artiklis kõneleb Th. Tallmeister, et ühes eesti luteri koguduses olevat pääkoosolekule ilmunud ainult 7 (seitse) inimest, kes toimetanud kõik vajalikud valimised. Tallinna Kaarli koguduse viimasel koosolekul olevat viibinud 287 inimest, kuigi koguduse aruannete järgi olevat koguduses 56.000 hinge! Ja me ei tea, paljud neist koguduse elust mittehuvitatud kristlastest teostavad oma ühiskondlikkust muuti ja mujal ning paljudele piisab ainult usust õndsakssaamisest, aga kindel on, et luteri kogudused meil pole iial olnud ja praegugi ei ole kogudused selle sõna intiimses mõttes, tõsiselt usaldusrikka pere mõttes. Ning me kardame, et kiriku senised tõesed ja meetodid ei küüni kuigi kaugemale inimeste reaalsel lähendamisel üksteisele, kuigi mõnel pidulikul jumalateenistusel üksikute südamed teevad lühikesi lõbureise suure ühtlustunde ja konfliktituse paradiisi.

Kristliku Saksamaa moraal. „Sina ei pea abielu rikkuma, aga inimesi tappa on hädavajaline ja sangarlik,“ nii mõtlevad või vähemalt nii korraldavad praeguse Saksamaa võimumehed. Kölnis mõisteti hiljuti „Päevalehe“ teatel 6 nädalaks vangki keegi proua Schmidt ja selle armuke „abielurikkumise“ eest. Samal ajal asutatakse Saksamaal sõjateaduse õppetooli ning värsked professorid ja nende kandidaadid avaldavad teoseid sõjateaduse kohta. Professor Banse oma neist soovib sõjapidamiseks eriti bioloogilisi meetodeid nagu joogi ja muu vee mürgitamist tüüfuse pisilastega, süstitud rottidega jne. Sõjateaduse õpetamisega tuleks prof. Banse arvates siduda kõik õpetusvormid, eriti kodulugu, geograafia ja ajalugu. Praktiliste harjutuste ja instruksioonidena peaks koolides sõjateadust lähendama juba kuueaastasele lapsele, aga enam kui 12-aastastele lastele moodustagu ta spetsiaalse õppeaine. Autor soovib m. s. sõjalise propaganda osakonna asutamist sõjaministeeriumi juurde, mis juba rahuajal teeks kihutustööd sõja hääks. Ka kirik peaks rakenduma rahva hinge militariseerimisele, sest „surev sõjamees heidab kergema südamega hinge, kui ta teab, et isamaa eest valatud veri viib ta rahvusliku jumala juurde.“

Vaevalt maksab eelnenud kõrvuseadmisele midagi lisada. Saksa riigilt palka saav professor propageerib õnnistuseks oma isamaale kõige hirmsamaid tapmismeetodeid ning see ei ole patt, aga lubamatu on olla kahel inimesel üksteisele hää, kui see haavab kellegi kolmanda peremehetundeid. Kes hoolib elust, kes hoolib armastusest, kui on vaja säilitada igaveseks pühitsetud vorme. O heroismi!!!!

Ketseriorad. A. D. White omas töös teaduse ja teoloogia vahelise võitluse üle toob järgmisi andmeid:

Aastal 1752 tegi Franklin Põhja-Ameerikas katseid paberlohega ja leidis sel teel piksevarda. Seda teaduse märki võib

täna näha igal templil ja kirikutornil. Kõigi usundite ortodoksia oli sajandite kestel asjata nõidumise, pühitsetud vee, rongikäikude, jumala talle, kellade helistamise, piinapingi, nõidade põletamise jne. abil arvukaid ja ikka uuesti korduvaid pikselööke kiriku hoonetesse katsunud takistada. Ja karistas nõidu kui õnnetuse põhjuseid. Suurt Põhja-Ameerika maavärisemist, a. 1775, loeti Franklini piksevarda süüks ja piksevardaid nimetati „ketserioradeks“. Oli kirikuid, eriti mägedes, mida piksehoobid nii sageli külastasid, et usklikud enam ei tahtnud jumalateenistusele tulla — need kirikud olid esimesed, milledele püstitati piksevardad.

Ka Veneetsia Markuse torn kannatas vaatamata temal seisvale inglile ja kellade pühendamisele tormipühakule, nii tihti ja raskesti pikse all, et 1766 ta varustati piksevardaga. Aastal 1767 tuli pööre „ketseriorade“ hindamisse. Väik tabas kaitseta San Nazaro kirikut Brescias — kiriku keldrites Veneetsia Vabariigi tarvis hoitud püssirohi plahvatas — üks kuuendik linna lendas õhku ja 300 inimest sai surma. Vananenud vaated tulevad vaimulikude juures aga korduvalt esiile. 1871 a. pühitses üks piiskop kuulsat uuesti parandatud St. Honoré kloostrit Prantsusmaal ja pühitses ka kellasid, kui kaitsjaid pikse vastu. Ent üleval tornil, kõrgemal kõigist relikviatest, altaritest ja kelladest, seisab St. Honoré kohal — piksevarras. Mis kindlam, on kindlam.

Verejoovastusest. Sõjaraamatud, mis Lääne-Euroopas ilmuvad elukutseliste sõjameeste poolt, suhtuvad sõjasse kui mitte imetlevalt, siis vähemalt ignoreerivad sõja ebakultuurseid külgi. Üheks erandiks nende seas on inglise kindrali F. P. Crozier sõjaraamat „A brass hat in no-man's land“. See maailmasõja läänefrondil kaasateinud kindral suhtub sõjasse haruldase otsekohesusega, on kaugel ilustamisest, varjamisest ja romantikast. Omas raamatus loetleb Crozier neid vahendeid, millede abil inimesed üksikult ja massidena viiakse sellisesse hingelisse olukorda ja selles hoitakse, et iga hinna eest, ohverdades kas või kõigi elu, saavutataks võit. Kuidas sellist hingelist seisukorda taotellakse, seda näitavad muuseas järgmised read teisest päätükist:

„Minu ülesanne on — rohkem kui tuhande mehe ülalpidu, väljanägemist ning mõtteviisi võimalikult lühikese ajaga muuta ja ma teen seda nii hästi kui suudan. Sõja eesmärkideks nii vajalik verejoovastus luuakse täägivõitlusega ja propaganda mürgiga, millega inimesed üle valatakse ja uimastatakse. Sakslaste julmus (mille üle ma salaja väga kahtlen), gaaside tarvitamine lahingus, halastaja-õe Edith Cavell'i surmamine, kõik peab aitama, et loomalikku bestiaalsust sünnitada, mis võiduks nii paratamatu on. Edu nõuab, et asju nähtaks „verisena“ ja see vajab hoolikat tööd. Ka kõige õrnameelelisemaid ja pehmesüdamlikumaid mõjustatakse seni sõjaväe muusika, trummide, iiri vilede ja marsilaulude abil, kuni ka need nii kaugel on. Kunstiline ja kiriklik muusika on

keelatud. Ainult kirikutes on see lubatud, ent võitluse õhkkonda võib leida ka säääl. Kristlikud kirikud on parimad verejoovastuse sünnitajad, mida meie evime, ja me kasustame neid põhjalikult" (Toim. sõrendus).

Kristlik „antimilitarism“. Inglise vabamõtlejate ajakiri „Freethinker“ toob selle küsimuse üle järgmise „kibeda tropi“:

„Oleme ikka öelnud, et kui kristlikud jutlustajad ei peta endid ega oma kogudusi põlastades sõda, neil oleks väga kerge avaldada protesti tema vastu. Nad peasisid vältima igasugust ühendust sõjaväeparaadidega, nad peaksid keelduma sõjalaevade ja kahurite õnnistamisest ja loobuma kohtadest maa ja merevæes. Korra mõtlesime, et oleme pööranud ümber City Temple'e piiskopi F. Norwoodi, kuna see härra hakkas avaldama meile sarnanevaid vaateid. Kuid on iseasi põlastada sõda ning iseasi loobuda vaimuliku kohtadest sõjavæes, milliste eest maksetakse palka rahva rahaga. Nii meie ainus konvertiit vaimulikkonnas libises tagasi seletades, et kuigi vaimulikud kannavad mundrit, alluvad sõjavæelisele korrale ja saavad palka sõjaministeeriumist, ometi ei tohi neid samastada militaarse süsteemiga. Nad kandvat mundrit selleks, et organiseerida jõude ning võtvat palka kui Jeesuse Kristuse teenrid, mitte kui sõjavæe ohvitserid.

Olgu see nii. Kuid, tekib küsimus, kui kaua lubatakse neid hooldada siis sõdurite hingi, kui nad ütlevad, nagu dr. Norwood, et sõda on vastuolus kristlusega? Küllap neilt varsti võetakse nende mundrid, nende ohvitserikohad, nende palgad ja lisarahad. Tahaksime teada, kas dr. Norwood või mõni teine sõjavæe õpetaja, julgeks öelda rühmadele, et talle ei lähe vähematki korda sõda oma pahede ja hüvedega ning seepärast ta ei saa paluda elu inimestele, kelle hingede eest ta hoolitseb? Õpetajad on sõjavæes samal määral sõdurid kui väljakokad. Päävahe seisab selles, et neile maksetakse paremini ning nad satuvad harvemini hädaohtu. Kuid kaasinimeste võitlema õhutamises ei saa keegi nende vastu.

Pessimistid ja teadus. On teada, millise lihtsameelsusega ja kergeusklikkusega massid mõnele demagoogilisele maailmaparandajale järele jooksevad ning sensatsioonilisi kõmutateid ja lubadusi usuvad. Seda omadust kasustatakse tihti kurjasti. Ent samad massid teinekord on äärmiselt ettevaatlikud ja uskumatud mõne tõelise fakti suhtes, mis neile ei meeldi. Ja isegi kõrge intelligentsiga inimesed ilmutavad tihti vaenlikku kahtlust mõne uudse mõtte ja leiutise puhul. Napoleon naeris välja Fultoni poolt temale esitatud aurulaeva projekti ja ometi kuulus ta Euroopa selgemate päade hulka. Tuntud kirjanik W. Scott pidas võima-

tuks gaasivalgustust. Ka seda inimese omadust, konservatiivsus, kasustatakse kurjasti, eriti kasustab seda kirik, taotelles ja meeleldi süvendades pessimismi ja kahtlust inim-intellekti võimesse. Toome siin lühendatult Saksa Monistenbundi ajakirjast (rahvussotsialistide poolt suletud) prof. Heinrich Schmidt'i vastuse mitmesugustele kahtlejatele mõistuse ja teaduse võimete suhtes:

Teie hüüate, et on võimata ka inimsoo kõrgematel võimedel kõrvaldada maailmast haigust, varandust, muret, häda, pettumust ja surma. Kas pean Teile jutustama paar lookest „võimata“ ja „iialgi“ üle?

Aastal 1830 seletas August Comte omas „Cours de philosophie positive“: „Ei iialgi pole me võimelised määrama taevakehade keemilist koosseisu. Meie positiivsed teadmised nende suhtes peavad piirduma geomeetriliste ja mehaaniliste nähetega. On võimata mingil viisil tõmmata meie vaatluspiirkonda nende füüsikalisi, keemilisi ja teistlaadi omadusi.“ Kolmkümmend aastat hiljem oli see „Iialgi“ ja „Võimata“ kõrvaldatud ja kosmiline keemia on samuti teadus kui anorgaaniline või biokeemia.

Aastal 1865 nimetas Frankfurdi elektrotehnilise instituudi president Fr. Kolrausch Ph. Reis'i poolt leiutatud telefoni väärtuseta mänguasjaks. Tänapäev räägime ja kuuleme ilma traadita üle maailma õhulaevalt, raudteerongist, allveelaevalt. Teame, Baieri meditsinaalkollegiumi „võimatut“ raudtee suhtes. „Hullumeelne“ krahv Zeppelin on kõigil veel meeles. Benj. Franklini piksevarda kohta ütles Londoni „Royal Society“: „Võimata“. Sama asutuse üks liige ütles Edisoni fonograafi esimesele demonstreerijale: „Teie, kelm, arvate, et meie end kõhuraäkija poolt ninapidi vedada lasemel!“ Jne.

Mis puutub haigustesse, siis on haiguste ja tõvede võim kõvasti piiratud, eriti Robert Koch'i ajast. Mulle meenub ühe Heidelbergi arsti sõna: „Andke meile sama summa, kuipalju maksub üks soomusristleja, et meie saaks korraldada vähitõve uurimiseks instituudi ja me kõrvaldame selle nuhtluse“... Viini kirurgide päeval lõpetas prof. Alexander Fränkel oma ettekande sõnadega: „Haigustest täiesti võitu saada, hästi väljatöötatud profülaksi kaudu neid ära hoida — see pole enam utoopiline tuleviku unistus. Sarnane uurija, nagu Metšnikoff, peab täiesti võimalikuks inimese eluea pikendamist kaugemale üle praeguste piiride.“

Mind igatahes on kultuurajalugu, eriti loodusteaduste ja tehnika ajalugu veennud, et mingit loodusteadlikku-tehnilist probleemi pole, mis nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt lahendatav poleks. Kuna katseliselt on näidatud, et elu soodsas olukorras surmatingimusi endas ei sisalda, siis ei saa eitada ka surma kaotamise võimalust.

„Sakala“ (16. VII, 1933) kirjutab: „Ma ei ole usu- ega kirikuvastane ja pole mul midagi selle vastu, kui „vaesed paganad“ kuskil Aafrikas saaksid kuuida ristiusu õpetust. Kuid ma ei usu seda, et meie peaksime olema need, kes ise hädas olles korjame kokku oma viimased veeringud ja anname need välismaa misjoniseltside kätte. Meil jätkub raha selleks, et saata vaimulikke neegritele ja igasugu teistele murjanitele. Läänud aasta jooksul, nagu selgub meie misjonimeeste eneste jutust, on välismaale viidud 6.757 krooni. Kuidas misjonimehed selle raha said üle piiri sikutada, kuigi seadus seda keelab ja Eesti Pangalt pole luba küsitud välisvaluuta väljavõtmiseks misjonitöö otstarbeks, see jääb misjonimeeste saladuseks. Kuid kindel on, et vaimulikud on selleks kasutanud samu seadusevastaseid trikke, mida välisvaluuta väljavõtmiseks kasutavad igasugu spekulandid. Samal ajal, kui Tallinnas vaimulikud mehed võtsid vastu otsuse, et Eesti kirik peab raskest ajast hoolimata ka edaspidi toetama misjonitööd neegrite ja teiste murjanite hulgas, saabus Eestisse mäeinsener A. Linholm, kes töötas pikemat aega Aafrikas ja tunneb neegrite elu-olu hästi. Ta kirjutab „Päevalehes“: „Olin kord otsimas neegertöölisi ühe ettevõtte jaoks, ligidalt misjonimajas oli hoolealuseid töötuid musti küllalt, kuid ükski ei tahtnud tööle tulla, sest nende eest hoolitseti sääli juba muidugi ja tööd ei olnud peaaegu mingisugust tarvis teha, kuna naabrusest asetsevast kraalist sain töölisi niipalju kui tarvis. See värk mulle hädad muljet ei jättnud, sest ega ometi misjonimajade ülesanne ei ole laiskvorste ja vargaid kasvatada, nagu selle üle minu kogemuste järele otsustada võiks.“ Need sõnad ütlevad vist küllalt palju.“ —

Eesti majanduslik seisukord pole häa. Meil on küllalt nälgivaid lapsi. Kuid oleme korduvalt toonitanud, et kiriku huvides pole maise elujärje parandamine, sest siis pole teda enam tarvis. Kiriku huvides on aga, et kõik saaks mulje, nagu teeks ta midagi positiivset elu korraldamiseks. Kahe aasta eest pöördusid prantsuse kodanised võimud kiriku poole ja palusid ka teda esitada konkreetseid kavu tööpuuduse kõrvaldamiseks ja sotsiaalse olukorra parandamiseks. Pariisi peapiiskop Verdier kava oli järgmine: ehitada (ainult) Pariisi piiskopkonda 25 uut kirikut. Samal ajal pole korteriolud ka prantsuse tööliste juures kuigi hiilgavad. Ent kirik oskab hästi kunsti: teha nii, nagu teeks ta midagi.

R A T S I O N A L I S T

jätkab selle numbriga igakuist ilmumist. Kahjuks ei saa me garanteerida ajakirja ilmumist kindlal tähtpäeval. Nii on võimalik, et ta kord ilmub selle kuu alul, kord lõpul, mille nime ta kannab. Seda ebareeglipärasust ilmumises palume lahkesti vabandada.

Käesolevast numbrist alates laiendame ajakirja sisu ka teistele nähetele ja probleemidele. Kuna pidasime vajalikuks meie antikristluse teoreetilisi aluseid üldjoonteski tutvustada kohe alguses, siis sai paratamatuks esimese viie numbriga sisuline ühekiilgus.

Poolehoidjatele paneme südamele „Ratsionalisti“ tutvustada oma tutvuskonnas ja hankida temale uusi lugijaid ja tellijaid.

Toimetuse.

Vastutav toimetaja ja väljaandja **Max Laosson.**

K. Mattieseni trükikoda o./ü., Tartu, 1933.

„Ratsionalisti“

seniilmunud numbrite sisu:

Nr. 1 — Detsember 1932.

Toimetuselt. — M. N.: Prof. S. Freud, psühhoanalüüs ja ristiusk. — M. Laosson: Ristiusk kui tampusrefleks. — Horisondilt.

Nr. 2 — Jaanuar 1933.

Toimetuselt. — M. Laosson: Ristiusk kui seksuaalkompleks. — B. Schönfeldt: Kiriku taandumine. — J. Sarv: Mõnda meie teadmiste alustest. — L. Änvelt: „Ainult usust“ õndsakssaamise dogma.

Nr. 3 — Veebruar 1933.

„Ratsionalist“, kirik ja bolševism. — M. N.: Prof. S. Freud, psühhoanalüüs ja ristiusk. — L. Änvelt: Ristiusk ja ühiskondlus. — M. Laosson: Moderniseeritud Moolokist.

Nr. 4 — Märts 1933.

M. Laosson: Püha Pornograafia. — E. Tennmann: Vastulauseid. — W. Mann: Piina evangeelium. — A. H. Tammsaare: Kool ja usuõpetus. — J. Okas: Mõtteid usuõpetusest. — Horisondilt.

Nr. 5 — Aprill 1933.

M. Iistvere: Kiriku võit — kaotus kultuurile. — R. L.: „Usupuhastuse“ karuteene kultuurile. — M. Laosson: Ristiusk kui alaväärtuslikkuse kompleks. — J. Sander: B. Spinoza, J. Dietzgen ja Theodor Tallmeister. — Horisondilt.

Hind 35 senti.